

אשיחה בהקדן

שיחות מפי
הרב אורן נזרית שליט"א

גלות הזקן בהלכה

בהלכה

אשיחה בהקיר

בהלכה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בחקיר (ה' כרכים)
ניתן להשיג בטלפונים 0509013000, 0506491414
למעוניינים ניתן לקבל השיחה
במייל toraoren@gmail.com

שיחות מפי הרב אורן נזרית שליט"א

- א שרשי ההלכה
- א דברי הרמב"ם ומרן ה'שלקח ערוך'
- ג דינוי חכמי איטליה
- ד גלוח הזקן - בגמרא ומדרשים
- ה מנהג מקבלי איטליה
- ז דברי הארי"ז"ל והמקבליים שלאחריו
- ז דעת הגר"מ הלל בשו"ת 'וישב היים'
- ט דעת מרן זיע"א בשו"ת 'ביע אמר'
- ט השגה על קונטרס 'עמודי ארזים'
- יא המעשה הנורא במגלח זקנו
- יב גלוח הזקן - מצד אסור 'לא ילבש'
- יג גלוח במשקה - מצד החשש הנ"ל
- יד גלוח הזקן - מצד אסור 'בחקותיהם לא תלכו'
- יד דברי שו"ת 'מן השמים' בענין זה
- טו גלוח הזקן - מצד חשד 'מראית העין'
- טז דעות פוסקי זמננו לענין מכונת גלוח חשמלית
- יז סברות מחדשות שנאמרו בזה
- יח עוד מדברי פוסקי זמננו
- כ מסקנא דדינא
- כא תוספת על הנ"ל
- כא כמה שורות לסיום

ניתן להקדיש פרשיות לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב
לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000

גלוח הזקן בהלכה

תגלחת הזקן בראי ההלכה והקבלה, ודין מכוונת גלוח חשמלית

גלוח שיש בו השחתה, הוי אומר: זה תער." מבאר רש"י שהפסוק 'ופאת זקנם לא יגלחו' נאמר גבי כהנים, ו'לא תשחית פאת זקנך' נאמר גבי ישראל, ו'ולפינו בגמרא (קדושין לה, ב) גזרה שוה פאת פאת, שהאסור מצריך שני תנאים, גלוח שיש בו השחתה, דהינו דרך גלוח באפן של השחתה - הגעת הסכין לעקר השערה.

וממשיכה הגמרא לברר דעת רבי אליעזר, ומקשה ממה נפשך? אי גמיר גזרה שוה (של פאת פאת), ליבעי תער! אי לא גמיר גזרה שוה, מספרים נמי לא! ומתרת: לעולם גמיר גזרה שוה, וקסבר: הני נמי גלוח עבדי. ופרש רש"י: מספרים מנא ליה - דמתר לגלח בהם, דלא קאסרי אלא מלקט ורהיטני שיש בהן השחתה.

מוכח מדברי רש"י שגלוח בלא השחתה, כדגמת מספרים, הרי הוא מתר לגמרי [גם מדרבנן], דלא נקט בלשונו 'דפטור המגלח בהם', אלא 'מתר לגלח בהם'. וכן כתב בארוחות חיים (צד רמא) בשם הר"מ מאיברא, והמאירי, והריטב"א (אלא שלגבי במספרים כעין תער, כתב שמדת חסידים להמנע מלגלח בהם), והנמוקי יוסף, ועוד ראשונים.

דברי הרמב"ם ומרן הש"ת ערוך

וב'משנה תורה' להרמב"ם לענין אסור גלוח פאת הראש, כתב (ע"ז יב, ו): "ומתר ללקט הפאות במספרים ולא נאסר אלא השחתה בתער". אולם לענין השחתת פאת הזקן כתב (שם הלכה ז): "ואינו חייב עד שיגלחנו בתער,

בסיעתא דשמיא, בשבוע שעבר עסקנו בהלכות מנהגי ספירת העמר, ובין היתר - בדין גלוח הזקן בימי הספירה, ובשבוע זה - ראינו לנכון לעסק באפן כללי, בסגית גלוח הזקן על פי ההלכה, כפי המשתקף מספרות פוסקי ההלכה לדורותיהם, בדרך הסלולה שסלל בענין זה אביר הרועים מאור ישראל, מרן מופת הדור רבנו עובדיה יוסף זיע"א, בקונטרס 'פאת הזקן' - קונטרס נפלא אשר ירה אבני פנותיו בהיותו בן ט"ז שנים (!) ויהי לפלא כיצד נער באביב ימי עלומיו, טעמו טעם זקנים, ולבו לב ארי בתורה כאחד הגדולים אשר בארץ.

שרשי ההלכה

נצטוינו בתורה (ויקרא יט, כז): "לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך", מכאן למדנו שאסרה תורה להשחית את פאת הזקן. ובמשנה (מכות כ, א): "אינו חייב עד שיטלנו בתער, רבי אליעזר אומר: אפלו לקטו במלקט ורהיטני, חייב", הינו שלפי דעת תנא קמא קמא הלאו של השחתת פאות הזקן - נאמר דוקא על גלוח בתער, ורבי אליעזר מחמיר יותר, שאפלו במלקט ורהיטני, כעין 'פינצטה' של ימינו, גם יש בזה משום "לא תשחית את פאת זקנך".

והגמרא (שם כא, א) מבארת כיצד חכמים לומדים שיטתם מן הפסוק: "תנו רבנן ופאת זקנם לא יגלחו" - יכול אפלו גלחו במספרים יהא חייב? תלמוד לומר 'לא תשחית'; אי 'לא תשחית', יכול אם לקטו במלקט ורהיטני יהא חייב? תלמוד לומר: לא יגלחו, הא כיצד?

א. פאת - עולה גימטריא עבדיה יוסף בן יעקב, נדפס בשו"ת 'ביע אמר' חלק ט' יו"ד סימן י'

שנאמר ולא תשחית את פאת זקנך, גליוח שיש בו השחיתה, לפיכך אם גלח זקנו במספרים פטור".

והעיר בכסף משנה שם: "איכא למידק במה שכתב 'אם גלח זקנו במספרים פטור' דמשמע איסורא איכא, דמתר מבעי ליה דומיא דהקפת הראש. ונראה לומר דסירכא דלישנא דמתניתין נקט, ולא דוקא, דלכתחלה נמי שרי". ומשמע שלמד הפוסק משנה לענינו את הכלל שהזכיר הרמב"ם בהלכות שבת (א, ז) "וכל מקום שנאמר מתר לעשות כך וכך הרי זה מתר לכתחלה, וכן כל מקום שנאמר אינו חייב כלום או פטור מכלום אין מכין אותו כלל". ולכן הקשה לו שנקט הרמב"ם פטור, ותרץ דסירכא דמתניתין נקט. אולם 'הלחם משנה' (שבת שם ה"ח) כתב דכלל זה נאמר דוקא באסורי שבת ולא בשאר המקומות, ובשאר מקומות - אפשר שמתר לכתחלה אף על פי דכתיב פטור.

וכן פסק בשלחן ערוך (יו"ד קפא): "אינו חייב על השחיתה פאת הזקן אלא בתער, אבל במספרים מתר, אפלו כעין תער".

והנה בספר 'החונף' (מצוה רנב) כתב: "וכתב הרמב"ם זכרונו לברכה (ע"ז ב, ז) ואם גלח במספרים פטור. נראה מדבריו דדוקא פטור הוא אבל אסור לעשות כן. ואפשר שיהיה הענין במגלח במספרים כעין תער וכו'".

אולם כאמור מן השו"ע לא סבירא ליה הכי, ונראים דבריו מרחחים, דהא לא גרע מהקפת פאת הראש שמתר לדעת הרמב"ם. וכן כתב להד"א בבית יוסף יו"ד (סי' קפא): "ואף על פי שכתב הרמב"ם גבי זקן (שם ה"ז) אינו חייב עד שיגלחנו בתער, על כרחך לומר דסירכא דלישנא דמתניתין הוא דנקט ולא דוקא, דלכתחלה נמי שרי, שמאחר שהתיר בפאות הראש לכתחלה - משמע ודאי דלא גרעי פאות זקן מיניהו".

והגאון חיד"א בשו"ת 'חיים שאל' צ"ן גם כן לחבל הראשונים הסוברים שגלוח במספרים - אפלו כעין תער - מתר לגמרי, הריטב"א, הנמוקי יוסף, רבנו ירוחם, הכל בו (ס"ס ז), ועוד. וקרוב לומר שכן היא גם דעת הרמב"ם ז"ל, כאשר באר מרן בכסף משנה ובבית יוסף. והביא שם דברי מהר"א מקראקא ב'מעשה רקח', שחלק על מרן בזה, וכתב שאדרבה 'מתר' שכתב רמב"ם גבי פאות הראש לאו דוקא, ודחה דבריו הרב חיד"א, שלא מצינו לשון 'מתר' שהוא אסור מדרבנן, מה שאין כן 'פטור' אשכחן במסכת שבת כמה פעמים במשמעות פטור ומתיר וכו'. וס"ם שדברי מרן ברורים ומחורים כשמלה.

וכן הרב 'כנסת הגדולה' בספרו 'דינא דחיי' (לאוין נח) כתב שבמספרים מתר אפלו לכתחלה כמו שכתבו הפוסקים, ואף על פי שכתב החונף שמדברי הרמב"ם נראה דפטור אבל אסור במספרים כעין תער, לא כן יפה, אלא הדברים ברורים כמו שכתב מרן בכסף משנה וב'בית יוסף' שאפלו לכתחלה מתר, וכן נהגו בכל תפוצות הגולה.

אמנם, הזכרנו לעיל בשם הריטב"א שמדת חסידים להמנע מלגלח במספרים כעין תער, מפני חשד הרואים. ונראה שבזמן הזה שהרבה מגלחים זקנם במכונה, ומפרסם דבר ההתר, טעם חשד שכתב הריטב"א אינו שיקף כל כך, שכל שהדבר מפרסם שיש דרך התר - לא שיקף בו אסור משום מראית העין.

ודגמא לדבר, מה שפסק מרן השלחן ערוך (או"ח רמג) שאף על פי שנאמרה ההלכה: לא ישכיר אדם מרחץ שלו לכותי מפני שנקרא על שמו, וכותי זה עושה מלאכה בו בשבת - אם השכירם שנה אחר שנה, ונתפרסם הדבר על ידי כך שאין דרכו לשכר פועלים אלא להשכירם, וכן אם מנהג רב אנשי אותו המקום להשכירם או לתנם באריסות, מתר להשכירם לכותי או לתנם לו באריסות. וכן

למה יחזר בו מרן ממה שפרש בדעת הרמב"ם, שפטור ומתר קאמר? גם המעין יראה שמרן הב"י (סי' קפא) הביא דברי התרומת הדשן ב'בדק הבית', ולא חש ליה, שכתב שהעולם אינם נזהרים בדבר^ב.

ואכן בא רעהו וחקרו, הוא ניהו גאון עזנו הרב החיד"א (שהיה אף הוא תושב ליוורנו שבאיטליה) בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' כז), שהביא דברי המכתם לדוד וכתב עליו: "והנה נבהלתי מראות שפותב על זה שאין לעשות התורה פלסטר, ולכפות על האמת פסקתר, ותמהני איך הרהיב עז לכתב לשון זה על פסק מרן הקדוש, בשגם שבח השביח למרן ז"ל, קסת'ו לא נסוג אחור לכתב מרורות. ותו אמאי לא חייש מר לזכות את ישראל וירדפם עד חובה, והוא היודע ועד מכות הארץ שצריכים לגלח זקנם, ואיך לא אפיך בזכות רבבות אלפי ישראל. ואני בעניי כמעט שעברתי על רב דבריו, ראיתי שיש להשיב עליהם תשובה נצחת, את כל ונכחת וכו' השתא את קסת'י נתתי להסביר פנים הנראים על דברתי מלפי צדק מרן ז"ל, וללמד זכות על אחינו בית ישראל בגלות החל הזה בכל הערים האלה".

ואחר שפלפל בחכמה במשנה ובגמרא, כתב להשיג על הרב מכתם לדוד דאשתמיטיה דברי הריטב"א ורבנו ירוחם והכל בו שכתבו בפרוש דבמספרים כעין תער מתר, ובדאי דמתר לגמרי קאמרי, ואפלו מדרבנן. וגם מה שכתב הרב מכתם לדוד שמרן לא ראה דברי הרב תרומת הדשן (סי' רצה) - תמה עליו שהרי מרן בבית יוסף הביא דברי התרומת הדשן הנ"ל, וכתב עליו בבדק הבית שהעולם אינם נזהרים לגלח במספרים כעין תערי, הרי דמרן ראה דברי תרומת הדשן ואף על פי כן קבע להלכה שבמספרים כעין

התיר כיוצא בזה בשו"ת חשב האפוד ח"א (סי' כ) לעגן אכילת לחם עם ממרח מרגרינה ועליו בשר או וקניק, שאין לחוש בזה משום מראית העין שמא יחשבו שהיא חמאה, שכן כיום מצוי ממרח מרגרינה הנראה כמו חמאה, והרואה לא יבוא לידי חשד.

ואף על גב דלאידך גיסא - אחסור דרי ורבים מעמי הארץ מגלחים בתער, מכל מקום טעם חשד דנדון דידן, שאינו מפרש בש"ס אלא מתורת חסידות, דיו להדחות בטעם כל דהו.

מסקנא: אחרי שראינו דעת כל הגדולים המתירים לגלח במספרים כעין תער בפשיטות, ודאי שהמקל בזה - נכון לבו בטוח דהתרא קעביד.

דיוני חכמי איטליה

מראשוני המדברים בעגן זה, היה הגאון המפרסם רבי דוד פארדו ז"ל אב"ד סאראיבו בשו"ת 'מכתם לדוד' (יו"ד סי' כח), בתשובה לשאלת תלמידו הגאון רבי שבתי וינטורא ז"ל (בעל 'נהר שלום' על או"ח), יצא לפקפק על מנהג אנשי מקומו בארץ איטליה לגלח במספרים כעין תער. הוא דחה באריכות דברי מרן להתיר מספרים כעין תער, וכתב שראוי שיש בזה על כל פנים אסור דרבנן, ואלו ראה מרן דברי החנוף (בדעת הרמב"ם) וכן דברי תרומת הדשן לאסור, לא הוה פשיט ליה להתרא. ולכן מסיק שלמנע המון העם מזה - קשה מאד, והוא רחום וכפר עון, אולם עמלי תורה - עליהם לדעת שהוא אסור ולהמנע מקר.

אכן יש לתמה על דבריו, מאחר שהריטב"א, והמאירי, והנמוקי יוסף, ורבנו ירוחם, והארחות חיים, והכל בו, כלם כתבו להתיר,

ב. במחילת כת"ר מרן זיע"א, לשון בדק הבית: "וכתוב שם דאסור לגלח פאת הזקן במספרים, אלא שהעולם אינם נזהרין בדבר", הכל מלשון תרומת הדשן, ואינו דברי מרן הב"י המגיב על דבריו.
ג. פנ"ל הערה קודמת, ולשון הרב חיים שאל: "גם בבדק הבית כתב מה שכתב הרב תרומת הדשן דהעולם אינם נזהרים לגלח במספרים".

תער מתר. וגם מה שהביא מספר החנוך - כְּבַר רָאֵהוּ הַכְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה בְּסֵפֶר 'דִּינָא דְחַיִּי', וְכַתֵּב עָלָיו שְׁלֹא כִּוֵּן יָפֵה, אֲלֵא גַם הַרְמַב"ם סְבִירָא לִיה דְּפִטוּר וּמְתָר הוּא, וְכִמוּ שֶׁכַּתֵּב מֶרֶן. וְהַעִיד בְּגִדְלוֹ שֶׁכֵּן נִהְגוּ בְּכָל תְּפוצוֹת הַגּוֹלָה. וּמָה טוֹב וּמָה נָעִים כַּאֲשֶׁר אֶפְשָׁר לְמִצָּא יֶסוּד לְמִנְהַג יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא עַל פִּי הַדִּין, וְה' חִפֵּץ לְמַעַן צַדִּיק לְצַדִּיק בְּרִיּוֹתָיו, וְאִם הַמּוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֵינָם מְקִיְמִים חֻמְרוֹת וּמִילֵי דְחֻסִּידוּתָא, זֹאת נִחְמַתְנוּ כְּשֶׁמִּנְהַגְּם יִסוּדָתוֹ בְּהַרְרֵי קִדְשׁ לְפּוּם דִּינָא.

וּמָה שֶׁיֵּשֵׁב וְדַרְשׁ הַמְּכַתֵּם לְדוֹד בְּלִשׁוֹן הַרְמַב"ם, וְכַתֵּב שֶׁכֵּן הָאֵמֶת בְּדַעַת הַרְמַב"ם לְעֵינֵי גְלוּחַ פְּאֵת הַזְּקָן בְּמִסְפְּרִים, שֶׁפִּטוּר אֲבָל אֲסוּר קְאָמֵר, אֵינּוּ מְחוּר כְּלָל, בְּכָל עַת אֲשֶׁר אָנּוּ רוֹאִים דְּבַרֵי הַרִיטְב"א וְהַנְּמוּקֵי יוֹסֵף וְרַבְּנֵי יְרוּחָם וְהַכֵּל בּוֹ, שֶׁנִּרְאָה דְּנִקְטֵי דְּבַרֵי רַבְּנֵי הַרְמַב"ם כְּפִשְׁטוֹן, שֶׁמְתָר לְטַל פְּאֵת הָרֹאשׁ בְּמִסְפְּרִים כְּעֵין תַּעַר, וְאִם כֵּן בּוֹדָאֵי שֶׁהוּא הַדִּין לְגַבֵּי הַזְּקָן שֶׁבְּמִסְפְּרִים כְּעֵין תַּעַר מְתָר. עַד כָּאן דְּבַרֵי מֶרֶן הַחֵיד"א בְּשׁו"ת 'חַיִּים שְׂאֵל', אֲשֶׁר יֵתֵד הֵיא שְׁלֹא תַמּוּט.

וְכֵן דַּעַת הַגַּר"א בְּבִאוּרָיו (ס"י קפ"א ס"ק טו), דְּמָה שֶׁכַּתֵּב בְּשִׁלְחוֹן עֵרוּף דְּבְּמִסְפְּרִים אֶפְלוּ כְּעֵין תַּעַר מְתָר, לֹא מִבְּעֵיָא לְדַעַת הַרְמַב"ם דְּסְבִירָא לִיה דְּגְלוּחַ פְּאֹת הָרֹאשׁ מְתָר אֶפְלוּ בְּמִסְפְּרִים כְּעֵין תַּעַר, אֲלֵא אֶפְלוּ לְהַתּוֹסְפוֹת וְהָרֹא"שׁ, שְׁחוּלְקִים שָׁם, בְּזֶה מוֹדִים שֶׁמְתָר. וְכֵן כְּתֵב הַגָּאוֹן רַבֵּי יוֹסֵף יָדִיד הַלּוֹי זְצ"ל בְּשׁו"ת שְׂאֵרִית יוֹסֵף (ח"ב יו"ד ס"י ח') דְּהִבְנִת מֶרֶן הַבֵּית יוֹסֵף בְּדַבְּרֵי הַרְמַב"ם, מִכַּח הַהֲתָר הַגָּמוּר שֶׁנִּקְטַל לְעֵינֵי מִסְפְּרִים בְּפְאֹת הָרֹאשׁ, שֶׁהוּא הַדִּין מְתָר לְגַמְרֵי בְּפְאֵת הַזְּקָן - הוּא הַכֶּרֶחַ עֲצוּם, וְאִם יְבוֹאוּ כָּל הַרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ לֹא יִזְיִזוּ אוֹתוֹ הַהֶכֶרֶחַ מִמְּקוֹמוֹ.

וְהַגָּאוֹן רַבֵּי שֶׁמְשׁוֹן מוֹרְפוֹרְגוֹ זְצ"ל אֲב"ד אֲנִקוּנָא, בְּשׁו"ת 'שְׁמֵשׁ צְדָקָה' (יו"ד ס"י ס"א) נִשְׂאֵל אוֹדוֹת אֲנָשֵׁי אֵיטְלֵיא שֶׁל יָוֵן הַמְתַּגּוֹרְרִים בְּעֵיר סְלוֹנִיקֵי וּמְגַלְחִים זְקָנָם

בְּמִסְפְּרִים כְּעֵין תַּעַר, הָאֵם יְכוּלִים חֻכְמֵי סְלוֹנִיקֵי לְכוּפֵם שְׁלֹא יִגְלַחוּ עוֹד זְקָנָם בְּמִסְפְּרִים כְּלָל, כְּמִנְהַג הַמְּקוֹם שֶׁהִלְכוּ לְשָׁם, שֶׁנִּהְגוּ לְהַחְמִיר. וְהַשֵּׁיב הַגָּאוֹן הַמְּחַבֵּר לְהַתִּיר, מֵאַחַר שֶׁהִסְכִּימוּ כָּל הַפּוֹסְקִים שֶׁאֵין שׁוּם חֻשׁ אֲסוּר מִן הַדִּין לְהַסְתַּפֵּר בְּמִסְפְּרִים כְּעֵין תַּעַר, וְהַכִּי נִהְיָ עֲלֵמָא לְהַקֵּל מְשֻׁנִּים קְדַמוּנִיּוֹת וּבִפְנֵי גְדוּלִים, וְאֵין פּוֹצֵה פֶּה, וּבִפְרֻט שְׁלֹא כְּעֵין תַּעַר, אֵין לְהַחְמִיר עַל הַבָּאִים לְהַתְּגוֹרֵר בְּסְלוֹנִיקֵי.

וְהַסְכִּים עִמּוֹ הַגָּאוֹן רַבֵּי מְרִדְכֵי ב"ר יַעֲקֹב צְהַלּוֹן זְצ"ל אֲב"ד פְּרָרָה, שֶׁמְכִינֵן וּבְמִסְפְּרִים כְּעֵין תַּעַר לִיכָא הַשְּׁחֲתָה שְׂרִי, אֲזִי יֵשׁ מְקוֹם לְהַתִּיר וְלִיכָא כְּלָל מִשׁוּם מִנְהַג וְתִיקוּן. וְכָל עוֹד שֶׁפְּאֵת זְקָנָם לֹא יִגְלַחוּ בְּתַעַר שֶׁהוּא אֲסוּר תּוֹרָה - אֵין לְהַרְהֵר אַחֲרֵיהֶם. זֹאת וְעוֹד, אִם בָּאתָ לְגַזֵּר לְבָאִים מִמְּקוֹם שֶׁנִּהְגוּ לְסַפֵּר לְמְקוֹם שֶׁנִּהְגוּ לְגַדֵּל שְׁעַר זְקָנָם כְּמִנְהַג הַמְּקוֹם שֶׁהוֹלְכִים דְּרָף הַעֲבָרָה בְּעֲלֵמָא, לֹא שְׁבִקְתָּ חַיִּי לְכָל הַסּוֹחְרִים, שְׁאֵם גָּמְרוּ לִישָׂא וּלְתַן בְּמְקוֹם שֶׁנִּהְגוּ לְגַדֵּל, יִהְיוּ מְקַרְחִים לְהַתְּעַכֵּב זְמַן רַב עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ שְׁעָרָם, וּבֵין דָּא לְדָא אֲבָדָה סְחוּרָה. וְסִיָּם: "כְּלָלָן שֶׁל דְּבָרִים דַּעֲתֵי נוֹטָה לְהַתִּיר כְּדַעַת הַפּוֹסֵק נֵרוֹ, וְכַחוּ יָפֵה לְהַתִּיר וּלְזַכּוֹת אֶת בְּנֵי אֵיטְלֵיא שֶׁל יוֹן, וְתוֹ לֹא מִיֵּדִי".

גלוח הזקן - בגמרא ומדרשים

וְהִנֵּה עֲצָם הַמִּנְהַג לְגַלַּח וּלְסַפֵּר אֶת הַזְּקָן, עַל כָּל פְּנִים בְּמִסְפְּרִים שְׁלֹא כְּעֵין תַּעַר, מְצוּי כְּבַר בְּגַמְרָא וּבְמִדְרָשִׁים. אֵיתָא בְּגַמְרָא (פְּרִיטוֹת ה' ב) אוֹדוֹת אֶהְרֵן הַכֹּהֵן: "כְּשֶׁמֶן הַטּוֹב עַל הָרֹאשׁ יֵרֵד וְגו' - כְּמִין שְׁתֵּי טַפִּין מְרַגְלִיּוֹת הֵיוּ תְלוּיּוֹת לְאֶהְרֵן בְּזִקְנוֹ. אָמַר רַב כְּהֵנָּא, תִּנְא: כְּשֶׁהוּא מְסַפֵּר עוֹלוֹת וְיוֹשְׁבוֹת בְּעֵקְרֵי זְקָנוֹ, וּפְרַשׁ רַש"י: מְסַפֵּר, מְדַבֵּר, לְשׁוֹן אַחַר מְסַתַּפֵּר דְּשִׁקִּיל בְּמִזְיָיָה. וְכֵן הוּא בְּתוֹסְפוֹת הָרֹא"שׁ (הוֹרֵיּוֹת יב, א): וְכְשֶׁהוּא מְסַפֵּר אֶת זְקָנוֹ עוֹלוֹת וְיוֹשְׁבוֹת בְּעֵקְרֵי זְקָנוֹ וְנִדְבָקִים בְּבֶשֶׂר שֶׁאֵין שָׁם שְׁעַר. הַרְמ"ה ז"ל.

ולבונה בידם להביא בית ה", מדבר שם אודות אנשים שנהגו באכל בשמעים מחרבן בית המקדש, עין רש"י ורד"ק שם, משמע שגלוח הזקן הוא מענין אבלות [וכיצד אנו מוצאים שהוא מענין שמחה בראש השנה]. וכתב מרן זיע"א שנהגה דלא קשיא מידי, שבודאי המגדל זקנו ושוב גלחו - הוא חרפה לו, ולכן הוי אבלות, מה שאין כן מי שרגיל לגלוח הזקן, אדרבה מצטער מאד בגדול הזקן, ונוול הוא לו.

ומה שכתב הרב שדי חמד שדוחק לומר דמקומות מקומות יש בזה, במחילת כבוד תורתו, אין זה מן הדחק, וכן כתב הגאון מהר"א בן טובו (מרבני מרוקו) בספר פקדית אלעזר (סי' תקפא) שהכל תלוי במנהג המקומות, כמו שרואים כן במציאות, שאצלנו במדינות המערב גלוח הזקן הוא נוול גדול, שהוא מכער צורתו, שהדרת פנים זקן. מה שאין כן בערי פראנקיה שהדבר להפך, ומה שאמרו חז"ל 'ומגלחים זקנם' - דברו חז"ל לפי מנהג מקומם.

מנהג מקבלי איטליה

כתב ה'ברכי יוסף' (שיורי ברכה סי' קפא סק"י): "על דרך האמת בסתרי תורה, אסור גמור הוא לגלוח הזקן בשום אופן, וכבר האחרונים הביאו דברי האר"י ז"ל".

אכן העיר בתשובת חתם סופר (חאו"ח סי' קנט): "ומה שכתב בשם המקבליים שלא ליגע בזקן, אין לי עסק בנסתרות, אבל מהם ומהמוניהם התרה הרצועה בכל איטליה, שכל חכמייהם מגלחי זקן, ונתלים באילן גדול הרמ"ע מפאנו אב המקבליים, שהיה מגלח זקנו מבלי להשאיר אפלו שיערה אחת, ואמר שאין חו"ל ראויה לכך. וכמו שהעיד על זה הישר מקנדיא בס' אילם".

אמנם הרב מכתם לדוד הנ"ל (סי' כח) דחה לישנא אחרינא שברש"י, וגם הרב באר שבע (הוריות שם), ופרשו הם 'מספר' מענין דבור. אכן בספר 'הכתב והקבלה' (ויקרא כא, ו) מצא במכילתא דרשב"י (תרוימה לה, ב) מפירש שהוא מענין תספורת: "אינון ב' טפין יהבית ליה, וכד אעבר מורה על דיקניה, דהינו כדהוה מסתפר, כמה דאת אימר ומורה לא יעלה על ראשו".

ובשו"ת לבושי מרדכי (קמא יו"ד ס"ס צט) נשאל כיצד דברי הגמרא הללו יתישבו בפרט לאור דעת המקבליים שאין לגעת בזקן כלל. ותירץ על פי דברי הרב באר עשק (סי' ע) לחלק בין תושבי ארץ ישראל לתושבי חו"ל, שגם על פי הסוד אין חוצה לארץ ראויה לגדול הזקן, ואהרן קדוש ה' - במדבר היה. אולם לא זכר שר בשו"ת דברי יוסף ארגיאס (סי' כה) יחד תשובה שלמה לחדושו של הרב באר עשק (ובתשובה זו מופיעה השמועה אודות דמות דיוקנו של שר בית הזהר הרמ"ע מפאנו זיע"א, שהיה מגלח זקן, שמועה שהפרכה באפן ודאי, ועין להלן) ודחה חלוק זה בשתי ידיים.

והנה ידועים דברי הירושלמי (ר"ה פ"א ה"ג): בנהג שבעולם אדם שיש לו דין לובש שחורים וכו' ומגדל זקנו, שאינו יודע היאך דינו יוצא, אבל ישראל אינם כן, אלא לובשים לבנים וכו' ומגלחים זקנם ואוכלים ושותים ושמיחים, ויודעים שהקב"ה עושה להם נסים. וכן הוא בטור (או"ח סי' תקפא). אבל הרשב"ץ בפסקיו (פ"ק דר"ה טז, ב) גרס בירושלמי ומגלחים "שערן". וכן כתב בתשובה (ח"א סי' קנז).

והרב שדי חמד בפאת השדה (מע' ג אות א) הביא להקשות מן הכתוב (ירמיהו מא, ה): "ויבאו אנשים משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים ומתגדדים ומנחה

ד. הוא רבי יוסף שלמה רופא דלמדיגו (שבנוש מן המלה 'רופא' בלטינית - del medico) רב רופא מקבל ופילוסוף, מוצאו מהעיר קנדיה בירת האי כרתים, מחבר ספר 'מצרף לחכמה' - הבא להגן על אמתות חכמת הקבלה והשתלשלותה. כהן ברבנות הקהלה הספרדית בהמבורג ולאחריה באמסטרדם, נפטר שנת תט"ו.

כל את שמועת ה'באר עשק' על היות הרמ"ע גלות זקן, ופנה אל הרב יוסף ירא ס"ט אב"ד פרה ונהליל שבאיטליה, עמו עמד בקשר מכתבים הדוק בעניני כתבי היד שבספריות איטליה, וממנו קבל את תמונת דיוקנו של הרמ"ע זצ"ל, ציור קדמון שנמצא בק"ק מנטובא וזקנו מלא, להראות גלוי לכל בית ישראל ושרי התורה, ובמיחד אנשי חכמת הנסתר, את הוד מראיתו כעצם השמים לטהר, בכדי להפריף את השמועות ולהוכיח את האמת. את התמונה הדפוס בראש ספרו.]

ואכן מעדות הר"י ארגיאס, השיג על דברי החתם סופר בשו"ת בית אב (חמישאה סי' רלא), וכן תמה על זה בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' מח). וכן העיר בס' קריה נאמנה (לרש"י פיו. צד שט"ז), והוסיף, כי מה שכתב החתם סופר משם ספר אילם - לא נמצא בספר אילם, אלא נראה שה'חתם סופר' ראה בספר אילם את מכתבו של החכם מהר"ר משה מיץ תלמידו של הישר"ר מקאנדאי אל החכם רבי זרח, בו הוא מתאר את מראה רבו הישר"ר: "זקנו נוטה לצבע הערמונים, והוא שונא זקן ומרבה לספר, אמר שלא כון בו הטבע לקשט ולהדר בריאותו וכו' ולכן הקיסרים הקדמונים היו מגלחים, והרבה מן האמות בדרךם הם הולכים". אך באמת יש להתפלל, בראותנו צלם דמות תבניתו של הישר"ר שהוא מלא זקן על כל גדותיו. וזוהי הכחשה לעדות הנ"ל.

והנה הרב מהר"י ארגיאס בשו"ת דברי יוסף (שם) כתב: ודע כי מה שאמרו המקבלים שאין לגלח הזקן כלל, ואפלו במספרים כעין תער, אין פונתם לחלק על חכמי הגמרא שהתירו לגלח במספרים על פי קבלתם, אלא הכל מודים שהאומר שהמגלח זקנו במספרים עובר על בל תשחית, הרי הוא כופר בתורה שבעל פה, אך הענין הוא שבפרוש התורה יש נגלה ויש נסתר, הנגלה הוא מה שבא בגמרא ובפוסקים שהכל חיבים

שמועה זו שהרמ"ע מפאנו מגלח היה, יסודה בדברי רבי שבתאי באר בשו"ת 'באר עשק' (סי' ע) שהעיד כי דרש וחקר היטב כיצד היה מנהג הרמ"ע מפאנו זיע"א, ונודע לו שהיה מסתפר בדיקניה כמנהג איטליה. אולם כבר עמד בענין זה בשו"ת 'דברי יוסף' (סי' כה) לרבי יוסף ארגיאס ז"ל מחבר הספר הנודע 'שומר אמונים', ותמה על הרב באר עשק שהתיר לגלח הזקן בחו"ל, והביא ראיה ממנהג רמ"ע מפאנו. וכתב עליו, שאדרבה ראיה לסתר, דממה שכתב 'מסתפר בדיקניה', ולא כתב 'מסתפר דיקניה', מוכח שלא העידו לו שהרמ"ע היה מספר כל זקנו, אלא מקצתו, ואם כן הרי ראיה לסתר דבריו שכתב לעיל, שבחו"ל עדיף לגלח הזקן.

ועל עצם העדות - כותב רבי יוסף ארגיאס: "אני חקרתי על זה מאת מורי הרב רבי בנימין הכהן מעיר ריגיו (מגדולי מקבלי איטליה, תלמיד מהר"ם זכות - הרמ"ז זיע"א), והשיב לי וזו לשונו: דברי בעל באר עשק אין ראוי לסמוך עליהם, כי כבר התעשקו עמו בעלי ההוראה מכמה תשובות שבאו שם דלא כהלכתא, ואני ראיתי במונטובה צורת הרמ"ע זלה"ה והוא בזקן מלא על כל גדותיו, עד כאן דברי מורי. והרי זו הכחשה גמורה בעקר העדות". והוסיף שמלבד זאת קיימא לן 'אין למדין הלכה מפי מעשה', כי שמא טעה הרואה או המגיד, או שמא איש חולני היה הרמ"ע זלה"ה שאם לא היה מסתפר היה בא לידי חלי, ומשום הכי לא הנהיג עצמו לקיים מצוה זו על פי פנימיותה, עין שם. ולפי זה, מה שכתב ה'חתם סופר' שהרמ"ע היה מגלח זקנו מבלי להשאיר אפלו שערה אחת, עדות זו מכחשת מפי מהר"ר בנימין הכהן שהביא הרב דברי יוסף.

[נציין שבעת הדפסת חבור 'תולדות רמ"ע מפאנו', פרי עטו של הסופר המחנן רבי יהודה אריה ליב ודיסלבסקי הי"ד (נספה בגטו לודז' בימי השואה), בקש המחבר להזים לעין

לקימו, והוא דבר השווה לכל נפש, והנסתר הוא מה שבא בזהר ובספרי המקבלים, שלא נצטוו עליו אלא השרידים העומדים בסוד ה', אמנם שאר עמא ההוא דאתגליא וכו'.

דברי האר"י ז"ל והמקבלים שלאחריו

המקור העיקרי של אסור גלוח הזקן על פי הקבלה, הוא דברי מהרח"ו ב'שער המצוות' פרשת קדושים, ועדותו אודות מנהג רבו האר"י: "וענין פאת הזקן, הנה גם הם צנורות של שפע כנז' וכו' והיה מורי זלה"ה נזהר מאד שלא לחתך שער הזקן כלל, לא בתער ולא במספרים, לא למעלה ולא למטה ולא בשום מקום מן הזקן, אפלו למטה תחת הזקן באותם שערות קטנים החופפים על הגרון ממש, אבל השער שבשפה העליונה המעכב את האכילה היה קוצץ במספרים, ולא עוד אלא שהיה אומר שאסור גדול מאד לעקר או לתלש בידו אפלו שער אחד מכל מקום זקנו, כי הם צנורות השפע, ולכן צריך האדם ליזהר שלא ישים ידו בזקנו למשמש בה, כדי שלא לעקר ויתלש איזה שער".

ובשו"ת 'רב פעלים' (ח"ד סוד ישירים, סי' ה) הביא דברי האר"י ז"ל הנ"ל, שאסור גדול הוא לעקר או לתלש בידו אפלו שיערה אחת בכל מקום, כי הם צנורות השפע, ולכן צריך אדם להזהר שלא ישים ידו בזקנו למשמש בו, כדי שלא יעקר ויתלש איזה שיערה, וכתב שאין להקפיד כי אם בתולש ועוקר, אבל אם נשאר עקרו של השער במקומו, ורק הוא חותך מארכו - אין לחוש, כי לא נעקר הרמז הנרמז מן השמים באותו שער, ועל המדה אין לחוש. וזה ברור.

ומסיק מדבריו מרן זיע"א: אם פן לא מבעיא במגלח זקנו שלא כעין תער, דלא קפדינו על המדה, וכיון שנוכרין שיעורי השער שפיר דמי אפלו על פי הקבלה, אלא אפלו במגלח כעין תער, כיון שלא נעקר לגמרי ולא הוי

השחתה - יש לומר דמשרא שרי, ואם פן גם בכעין תער אולי יודה האר"י ל דשרי לפי דברי הגרי"ח ברב פעלים הנ"ל. ואף על פי שבשו"ת תורה לשמה (ס"ס רטו) כתב שגם לקצץ ולקצר בזקן העליון אסור, ולא תגע בו יד, נראה שב'רב פעלים' לא סבירא ליה הכי. ולכאורה הרי גם האר"י ז"ל בשער רוח"ק (דף יא ע"ב והלאה), לא כתב לשון אסור בזה, רק דבר בלשון של זהירות, שראוי להזהר בזה. והינו דרך חמרא וחסידות לשרידים אשר ה' קורא. אלא שבברכי יוסף (שיו"ב סי' קפא סק"י) כתב, וכל זה מדינא, אמנם על דרך האמת וסתרי תורה "אסור גמור" הוא לגלח הזקן בשום אפן. וכבר הביאו האחרונים דברי האר"י ז"ל. ע"כ. והוא הלשון שבשער המצוות (פר' קדושים), שאסור גדול מאד הוא. וכן הוא בכף החיים או"ח סי' שג ס"ק כחז), ודוחק לומר שכל זה אינו רק חמרא.

דעת הגר"מ הלל בשו"ת 'וישב היים'

והנה, לעצם אמינות תשובת 'רב פעלים' הנ"ל, אם יצאה מקולמוסו הטהור של הארי מבבל, יש בזה אריכות דברים. בשו"ת 'וישב היים' לגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א, כתב כהאי לישנא:

"ואמינא ולא מסתפינא, כי אותן המקצצים שערות זקנם על סמך הכתוב בתשובה הנזכרת מספר 'רב פעלים', סומכים הם על קנה רצוץ, כי תשובה הנזכרת אינה ממרן הגאון הרי"ח טוב ז"ל, ולא מר איהו דחתים עלה, ובטעות נדפסה בספרו. שכן גדולי חכמי ורבני בבל מתלמידיו ותלמידי תלמידיו של מרן הרי"ח ז"ל, ובראשם הרה"ג כמהר"ר נסים כצ'ורי ז"ל, העידו על כך כי פן מקבל בידם משם בנו של רבנו, הלא הוא הרב המקבל כמוהר"ר יעקב חיים זלה"ה, שהקפיד מאד על הדבר כשראה שנדפסה תשובה הנ"ל בספר רב פעלים, באמרו שאינה מאביו

חלוקים שאינם מפרשים ולפסק דינים מפסקי הרא"ש וסברות הפ"ס, ואם כן מאחר שהאר"י ז"ל לא גלה לנו שיש חלוק בחמר האסור בין עוקר למקצץ, אין לנו לחדש בזה חלוקין מדעתנו.

וכחזיק לדבריו, בגדל נחיצות ההמנעות מגלוח הזקן על פי הקבלה, הביא בזה דברי הגאון רבי כלפון משה הכהן בספר 'ברית כהנה' (חלק י"ד מערכת הז' אות ז'): "זקן, על פי הזהר הקדוש והמקבלים רבנו האר"י ז"ל וזולתו לא תגע בו יד בזקן כלל, לא על הפנים ולא תחת הגרון ולא בשום מקום ואפלו במספרים, זולת השער שעל השפה המעכב את האכילה שזה יש לחתכו במספרים, וכמו שכתב הרב באר היטב (י"ד קפא סק"ה) וכן נוהגים פה גרבה רבים וכן שלמים על פי דברי רבנו האר"י ז"ל הנזכרים וכו' והבא לשאל איך ראוי לעשות נראה דכל מי שאפשר לו ראוי להתנהג על פי דברי רבנו האר"י ז"ל וכו', ובפרט אם הוא נושא משרה צבורית, מורה הוראה, מרביץ תורה, חזן וסופר, וכיוצא וכו', וראוי לשים לב שאם במילי דעלמא צרכי חל ממון או גוף האדם הנלכב ונזהר בדרךיו מדותיו ומעשיו בוחר לו רק הדרך היותר סלולה ובטוחה, כל שכן וקל וחמר בצרכי הנפש דיש לו לכל בעל שכל ישר להשמר שלא יהיה בנפשו שום פגם, וכמו שכתבו המקבלים, ואל יחוש ללעג השאננים וכו' ולא גרע זה מעניני חל דכשיש לו רוח ממון או בריאות גוף אינו חושש למלעיגים, דהאדם לא בא לעולם הזה למלאות חפץ ורצון זולתו משאר בני אדם, אלא לעשות רצון בוראו ברוף הוא, ולפום צערא אגרא בזה ובבא".

אכן מרן זיע"א הזכיר דברי המקבלים המקלים הקציצה שאינה עוקרת את השערות, ועל פי זה יצא לו נפקא מינה למעשה: הנה כתבו הפוסקים (שו"ת חיים שאל

ז"ל. ולכן בעת שנתעוררו להוציא לאור מחדש ספר שו"ת 'רב פעלים' צוו ודרשו בכל תקף מהמטפלים בדבר ההדפסה להשמיט התשובה הנזכרת מתוך ספר רב פעלים וכן עשו, וגופא דעובדא דהכי הנה שמעתי מפי המוציאים לאור בעצמן, וידוע שחלק הרביעי מספר שו"ת רב פעלים לא נדפס על ידי מרן המחבר הרי"ח טוב ז"ל בעצמו בחייו, רק על ידי באי כחו ותלמידיו לאחר שנפטר לבית עולמו, ודין גרמא שנפל בו טעות זו".

והנה גם אם נקבל את התשובה כאמינה, כותב הגרי"מ הלל דיש מקום בכל אפן לישוב, שהתשובה ב'רב פעלים' עוסקת בזקן התחתון הנמצא בבית הערוה, והשערות באותו מקום אין משנה ארכו וגדלו, ובדאי אף זקן התחתון הוא כנגד י"ג מדות כמו בזקן העליון, אבל אינו במדיק אותה בחינה, לכן על זה דבר, אבל בזקן העליון אי אפשר לומר בכלל שנתן לקצו על פי הקבלה.

ושוב מביא דעת כמה חכמים שנקטו כשיטת הרב פעלים' (ומכללם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל), ודעתם שיש לדיק לשון 'שער המצוות', לענין חתוף השערות נקט שהאר"י הקדוש היה 'נזהר', הינו שאין כאן אסור, לעמת זאת לעקר או לתלש בידו, נקט 'אסור חמור', הרי רק תלישה שהיא עקירה מהשרש אסורה על פי הקבלה, אבל לקצץ מתר. אמנם הגרי"מ הלל דחה סברות אלו. ולעצם הדיוק בדברי שער המצוות, באר הענין בפשטות: בתחלה, בענין קציצה, מעיד מהרח"ו על מנהגו של האר"י, ולכן הזכיר לשון 'נזהר', אולם בהמשך לענין עקירה - מביא הוראת רבנו האר"י, ולכן נקטה בלשון אסור, ואין הכי נמי, אם היתה יוצאת מפי האר"י החי הוראה לענין קציצה, ודאי שגם היה נוקט לשון 'אסור'.

עוד הוסיף: "דבר ברור הוא שבעניני הסוד אין לנו רשות לסבר סברות מדעתנו ולחלק

שהם עושים". והקשה ה'כסף משנה' היאך היה כח ביד חכמים להתיר אסור תורה של 'בחקותיהם לא תלכו' לקרובי המלכות. ותרוץ: ויש לומר דמשום הצלת ישראל הוא דשרו, אי נמי פיון שהתורה אמרה סתם ו'בחקותיהם לא תלכו' ומסרה הדבר לחכמים לפרש הדבר, לא ראו לגזור על הקרובים למלכות.

וכתב על זה הגאון רבי יצחק עטיה זצ"ל אב"ד ארם צובא בספר 'משרת משה' (השמטות להל' ע"ז דף קד, ג), שמלשון הרמב"ם יש ללמד זכות על מה שראינו לגדולי וחשובי קהל סיניורים פראנקוס [הכונה לקבוצה של סוחרים יוצאי ארצות אירופה (אנגליה, איטליה, צרפת וספרד), שלצרכי מסחר תקעו מושבם בחלב, והקימו קהלה לעצמם] שנתמנו שרים וסגנים, ונאלצו לספר זקנם במספרים כעין תער, ופשיטא דבכהאי גונא חשיבי כקרובים למלכות, וכדאי להתיר להם לגלח במספרים כעין תער ולעבר על החמרא של רבנו האר"י שהחמיר על פי הקבלה. ודעים לעשות כסברת מרן בשלחן ערוך שהתיר גלוח הזקן במספרים כעין תער. ואפלו שאר העדה הזאת (של סיניורים פראנקוס) שאין להם שררה זו, אם באו לגלח במספרים כעין תער אין למחות בידם. כדברי מרן.

והעיר על זה מרן זיע"א, לכאורה לא היה צריך לכל זה, שהרוצה לאחז לקולא כדעת מרן, מי יקחנו מידו? והרי אנו קבלנו הוראות מרן, אשר יסודתם בהררי קדש, ומי יבוא אחר המלך. **בודאי אי אפשר לכף מנהגי הקבלה על שדרות העם, אלא הרוצה להתחסד באפו אישי בעניו זה - הרשות בידו.**

השגה על קונטרס 'עמודי ארזים'

מרן זיע"א כותב שהצריך לכל זה, שכן בקש להפקיע מדברי איש הישוב הישן רבי ישעיה אשר זליג מרגליות זצ"ל, שבקונטרסו 'עמודי ארזים' הרעיש בקול חוצב להבות אש כנגד

ס"ס נב) שגלוח בסם (הינו השחתה [עקירת שרש] שלא בדרך גלוח), עדיף מגלוח במספרים כעין תער (שהוא גלוח בלא השחתה [עקירת שרש]), **מכל מקום יש לומר שעל דרך הסוד הוי איפקא, ועדיף גלוח במספרים מאשר גלוח בסם, שכן אמנם גלוח בסם אינו דרך גלוח, אולם כיון שעוקר מן השרש, לא גרע מתלישת שערות הזקן שהיא חמורה יותר מן הקציצה. וצריך עיון.**

דעת מרן זיע"א בשו"ת 'יביע אמר'

ומסכם את הענין מרן זיע"א: כיון שהפוסקים הסכימו על פי הש"ס שאין אסור בגלוח הזקן במספרים כעין תער, דבריהם עקר נגד הקבלה, וכל שכן שאין לחיב ההמון ללכת על פי הקבלה כי אם על פי הש"ס והפוסקים. וכמו שכתב בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' פ): וכלל גדול יש בידי, שכל דבר שונכתב בגמרא או באחד מן הפוסקים, אפלו אם יהיה הפך ממה שכתוב בספרי הקבלה, אני מורה בו להקל, ולא אחוש למה שכתוב בספרי הקבלה, אך לעצמי אם הוא חמרא, אני נוהג להחמיר. וכן כתב עוד הרדב"ז שם (סי' לו) שבכל מקום שתמצא ספרי קבלה חולקים על פסק הגמרא, הלך אחר הגמרא והפוסקים. וכן דעת פוסקים רבים.

ובגידון דידן, שעל פי הש"ס ופוסקים מתר גמור הוא, וכמו שפסק מרן, מי יכול לכפות ולחיב העם ללכת על דרך הסוד, בפרט שמרן ז"ל שקבלנו את כל הוראותיו בין להקל בין להחמיר, התיר הלכה למעשה, וכן העיד ה'כנסת הגדולה' שכן נהגו בכל תפוצות הגולה, ואם כן מי שם פה לערער עוד בזה, ובכהאי גונא אמרינו: **'הנח להם לישראל'.**

והנה כתב הרמב"ם (ע"ז יא, ג): "ישראל שהיה קרוב למלכות וצריך לישב לפני מלכיהם, וגנאי הוא אם לא ידמה להם, הרי זה מתר ללבש כמלבושיהם ולגלח כנגד פניו כדרך

והשיג עליו מרן זיע"א, שהסכמת רב האחרונים כי כלל זה דוקא בדבר הסותר לנאמר בש"ס, הא לאו הכי - למדין ואין משיבין, וכמו שכתב הכנסת הגדולה בכללי הגמרא (אות ע): "אין למדין הלכה מן המדרש ולא מן האגדות, הרמ"ע מפאנו (ס"ל לו). ונראה לי דהינו דוקא כשהוא נגד הפלל המבאר בגמרא, הא לאו הכי למדין". וכן כתב הפרי חדש במים חיים (דף א סע"ב), שכל שאין התלמוד שלנו חולק על המדרש, למדין מן המדרש. והביאו הגאון רעק"א בתוספותיו (פ"ה דברכות אות לו). וכן כתב בשו"ת נשמת כל חי (או"ח סי' ה), ובשו"ת בפורי שלמה (או"ח סי' כה, ה). ועוד דהכא הוא תלמוד ערוך בירושלמי. ובדאי שלמדים הימנו, וכל שאין התלמוד שלנו חולק עליו הלכה כמותו. וכמו שכתב הרב חיד"א בספר יעיר און (מע' א סוף אות נד).

ועוד שכאן אינו ענין לזה, שאין אנו לומדים בעניננו הלכה מן האגדה הזאת, אלא גלוי מילתא בעלמא, שהמדרש מספר כי מנהג ישראל כן הוא, ואם כן מה ענין זה לכלל דאין למדין מפי מדרש!?

ואף על פי שדברים אלו ברורים לכל מבין ואין צריך ראיה, מכל מקום יש להביא ראיה לזה מתשובת נודע ביהודה (תנינא יו"ד סי' קסא) שכתב הרב השואל, הגאון רבי ישעיה פיק ברלין זצ"ל, להעיר על דברי התוספות יום טוב (פ"ה דברכות) הסובר דאין למדים ממדרש, אפלו באין סתירה מהש"ס, שהרי התוספות (ע"ז לג, ב) למדו שכוס יין ששתה ממנו עכו"ם די לו בהדחה ג' פעמים, ממה שמובא באסתר רבה, בקטרוגו של המן על ישראל לפני אחשוורוש, שאם גוי נוגע בכוסו של ישראל שופכו ומדיחו ג' פעמים. ותמה עליו הגאון 'נודע ביהודה' ששאני מדרש זה שהוא ספור דברים בעלמא כיצד מנהגם של ישראל, ואינו הוראה, ממילא אנו למדין ממנהגם שהוא תורה. וכן יש לומר גם כן בנדון דידן.

המגלחים את זקנם, ומרן בהזדמנות זו חרג מגדרו, והתבטא עליו בלשון מליצית ומחרזת, ואלו דבריו:

"כי ראיתי בדור יתום זה עמד תלמיד חכם אחד, וחבר קונטרס זה שמו "עמודי ארזים", וקולו שובר ארזים, לאסר אסר בסודות ורמזים, עמודיו ירופפו, עביד אניש דגזים, כחא דאסורא עדיף ליה במים עזים, ולא חש להפך בזכות היהודים הפרזים, היושבים בגולה בגלות החל הזה שפלים ונבזים, ואף בארץ ישראל יהיה הדבר כנגד עמי הארץ דלים ורזים. ומזקנים אתבונן ללמד זכות על פי רבותינו ראשונים ואחרונים נביאים וחזנים, ומתוכם פעין חשמל מרן החיד"א ז"ל בחיים שאל, ברוב חכם הרזים. וכל שכן דחיישינו לחורבא פן גם מן המחזיקים, בתורת ה' ובמצותיה אוחזים, בראותם כי כל השערים נגעלו ואין התר, יתחברו אל ריקים ופוחזים, להשחית בתער השחת וכלה, ולדבר על התורה דברים גלויים, על כן צריכים לפרסם ולהודיע ההתר דכל מה דאסר רחמנא שרי לן כוותיה".

וכאן משיג מרן על עקר דבריו בקונטרסו: ראשית, צין 'עמודי ארזים' רק לדעת האוסרים גליוח במספרים כעין תער, והכחיד תחת לשונו כל הראשונים המתירים, וכן לא יעשה.

כתב שיש שרצו להוכיח התר גליוח הזקון במספרים, מדברי הירושלמי שהבאנו לעיל (ר"ה פ"א ה"א): בנהג שבועלם אדם שיש לו דין לובש שחורים וכו' ומגדל זקנו, שאינו יודע היאך דינו יוצא, אבל ישראל אינם כן, אלא לובשים לבנים וכו' ומגלחים זקנם ואוכלים ושותים ושמים, ויודעים שהקב"ה עושה להם נסים. וכן הוא בטור א"ח (סי' תקפא). וכתב על זה שכלל גדול אמרו: אין למדים הלכה ממדרשות ואגדות.

המעשה הנורא במגלח זקנו

כסיוע לדעתו, הביא ב'עמודי ארזים' את המעשה שמקורו בספר 'יון המשמר' לבעל 'מגלה עמקות' (דף לה' ע"א): "מעשה גדול ונורא בספר הגן המיחס לרבי יהודה החסיד" (פלונו שם), וכך מספר:

"כתב הרב רבי זלמן בן הרב ר' יהודה החסיד ז"ל: כשלמדתי בשפיאר לפני הרב רבי ידידיה ז"ל, אמר לי אבא מורי החסיד, שבגמיו היה מעשה בעשיר בשפיאר שהיה מגלח זקנו במספרים, והיה אבא מורי מוחה בו ולא השגיח על דבריו, כי אמר העשיר: איסטגיס אני ואיני יכול לסבל הזקן. אמר לו אבא מורי: ידוע תדע כי מרה תהיה אחריתך, כי לאחר מותך שדים הדומין לפרות יהיו דורסים על פאת זקנך, כי זה ענש המשחיתים פאת זקנם, ותדע שכן הוא רמוז בתורה: "לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית" - ראשי תבות פרות. וכשנפטר אותו העשיר, היו יושבין אצלו כל הגדולים שבשפיאר, ואבא מורי היה שם, והיה כותב שם אחד וזרק על אותו עשיר המת, ותכף קם על רגליו, וברחו מפניו כל היושבים שם מפני הפחד, והתחיל אותו המת למרט את ראשו ותלש בשערותיו, אמר לו אבא מורי: מה לך? אמר לו: אוי לי שלא שמעתי לך! אמר לו אבא מורי: הגידה נא לי מה נעשה לנשמתך? אמר לו: כשיצאה נשמותי, בא שד אחד, דומה לפרה גדולה, והביא כלי אחד מלא זפת וגפרית ומלח, וקבל נשמותי והניחה לתוכו, ולא היתה יכולה לצאת משם. ובא מלאך אחד מבית דין של מעלה, ונטל מן השד אותו כלי עם הנשמה והביא אותי לפני יוצר הנשמות, יצאה בת קול ואמרה לי: קרית ושנית? ואמרתי לו: קריתי ושנית!

מיד צנה להביא חמש, ואמר לי: קרא בו! מיד כשפתחתי הספר, מצאתי כתוב 'ולא תשחית את פאת זקנך' ולא ידעתי מה להשיב. מיד שמעתי קול אחד שהיה מכריז: תנו נשמתו של זה במדרגה התחתונה שבגיהנום, ובעוד שהיו נושאים נשמותי להביאה במדרגה התחתונה, יצאה בת קול ואמרה: המתינו לזה מעט, יהודה בני צריך ממנו שאלה אחת לשאל, ועתה הוא בקש רחמים על נשמתו לדבר עמו, ולכן לא תרד נפשו שאולה".

ואודות מעשה זה, כתב מרן זיע"א שאמנם הרבה מן המחברים והמעתיקים הביאו את המעשה הנ"ל ביחס למגלח במספרים, אבל הנכון הוא שאותו מעשה ארע במגלח בתער, כאשר הובא בס' תפארת אדם להחפץ חיים ז"ל (פרק י', בשם קצור של"ה^ה), שהרי רבי יהודה החסיד עצמו בצנאותיו כתב: לא יגלח אדם הראש ולא הזקן בראש חדש, הא בשאר ימים מתר לגלח הזקן בהתר. ואיך שיהיה - על זה אפשר לומר 'אין למדין מפי מעשה'.

ובלי ספק שהעושה כדעת מרן הקדוש, גברא דמאריה סייעיה, שהוא דעת רב הפוסקים ראשונים ואחרונים, חלילה שיהיה נדון על זה, כי אין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו, וחלילה מלהעלות על לב דברים כאלו. ובלא ספק המקל כדעת רב הפוסקים ומרן, נכון לבו בטוח בה' לשמר רגליו מלכד, כיון שהיה נזהר לבלתי יגלח בתער, ושביק איסורא ואכיל התרא, אף על פי שדרך האסור הוא יותר קל ובלא טרת, כנודע. ולכן הנה שכרו אתו, לקבל שכר על הפרישה. וע' בספר כסא דוד להחיד"א (ד"מ ע"ד) שגם כן כתב מעשה זו אמגלח בתער.

ה. וצ"ע שאמנם בקצור של"ה כתב שאותו עשיר היה מגלח זקנו 'בתער', ואחריו אזיל ב'תפארת אדם', אך בקצור של"ה עצמו מעיד שמקור הספור מ'יון המשמר' ושם מעורר להדיא נגד מנהג תגלחת הזקן במספרים, וכחזוק לדבריו הביא את המעשה הנ"ל, בהדגשה שהיה מגלח 'במספרים', וכן נמי בספר הגן (יום ד') שהוא מקורו של יון המשמר, כתוב כן. ומעתה ראוי להליץ על כך: אם רבי לא שנאה רבי חיאי מנון לז' וכיצד שנה הקצור של"ה את פרטי המעשה, בעוד שהוא מעיד שהסתמך על אותן מקורות שהזכרנו וצ"ע.

גלוּחַ הַזְקוֹן - מִצַּד אֲסוּר 'לֹא יִלְבַּשׁ'

בְּנוֹסֵף לְכָף, עוֹרֵר בַּעַל 'עֲמוּדֵי אֲרָזִים' שְׂאֵף לְדַעַת מֶרֶן יֵשׁ בְּזֶה אֲסוּר אַחֵר, מִטַּעַם שְׁעוֹבֵר עַל 'לֹא יִלְבַּשׁ גָּבֵר שִׁמְלַת אִשָּׁה', שֶׁכֵּן הִסְרַת הַשְּׂעָר - מִנְהַג נָשִׁים הוּא.

וְהַעִיר עַל כֶּף מֶרֶן זִיע"א: אֲמַנָּם כֵּן כָּתַב בְּסִפְר 'כְּלֵי חֲמֻדָּה' (פְּרֻשֶׁת פִּי תַצֵּא עֲמוּד קִצַּח). אֵף דַּעַת מֶרֶן אֵינָהּ כֵּן, שֶׁכֵּן זֶה לְשׁוֹנוֹ בְּבֵית יוֹסֵף: "וְאֵף עַל פִּי שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם גְּבִי פֶּאֶת הַזְקוֹן 'אֵינִי חָיֵב עַד שֶׁיִּגְלַחְנוּ בְּתַעֲר' עַל כֶּרְחֵף לֹא מֵר דְּסִירְכָא דְלִשְׁנָא דְמִתְנִיתִין הוּא דְנִקְט, וְלֹא דוֹקָא הוּא, דְלִכְתַּחֲלָה נְמִי שְׂרִי, שְׁמַאֲחַר שֶׁהִתִּיר בְּפִאֻת הָרֵאשׁ לְכַתַּחֲלָה מִשְׁמַע וְדַאי דְלֹא גְרִיעֵי פִאֻת הַזְקוֹן מִנִּיּהוּ". וְאִם אֵימָא שְׂאֵף עַל פִּי שֶׁבְּפִאֻת הָרֵאשׁ לִיכָא מִשׁוּם לֹא יִלְבַּשׁ גָּבֵר, מִכָּל מְקוֹם בְּזְקוֹן אֲסוּר, הֵרִי גְרִיעָא זְקוֹן מִפִּאֻת הָרֵאשׁ. וְגַם לָמָּה לֹא לֹא מֵר דְלֹא דוֹקָא הוּא, הֵרִי סוּף סוּף יֵשׁ בּוֹ אֲסוּר מִטַּעַם 'לֹא יִלְבַּשׁ גָּבֵר', לְהִכִּי כָּתַב בְּפִאֻת הַזְקוֹן לְשׁוֹן פְּטוּר (וּבְפִאֻת הָרֵאשׁ מִתֵּר). וְכֵהֲאִי גִּוְנָא כָּתַב הַפְּרִי חֲדָשׁ (י"ד ר"ס קג), וּבִס' חֲקַת הַפְּסוּחַ לְמַהֲר"י טִיִּיב (ס' תַּמֵּב סִק"ח) דְּמָה שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם שֶׁהָאֹכֵל נִבְלָה שֶׁהִסְרִיחָה פְּטוּר, מִשׁוּם דְנָהִי דְשְׂרִי מִטַּעַם נִבְלָה - אֲסוּר מִשׁוּם בַּל תִּשְׁקֻצוּ. אֲלֵא וְדַאי שְׂדַעַת מֶרֶן לְהִתִּיר לְגַמְרִי.

וְכֵן מוֹכַח מִדְּבָרֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה שֶׁהוּבָא בְּבֵית יוֹסֵף (ס' קפא) שֶׁכָּתַב דְּתַחַת הַגְּרוֹן אֵינִי אֲסוּר מִן הַתּוֹרָה (בְּתַעֲר) לְפִי שְׂאִין שָׁם פֶּאֶה, אֲבָל אֲסוּר חֲכָמִים לְהַעֲבִיר שְׂעָר בְּתַעֲר בְּכָל מְקוֹם בְּגוּף, שְׂדוּמָה לְתַקוּן הַנָּשִׁים. אֲבָל מִתֵּר לְהַעֲבִירוֹ בְּמִסְפָּרִים (כְּעִין תַּעֲר). וְכֵן הַמְדַקְדָּקִים בְּמִצְוֹת אֶפְלוּ תַחַת גְּרוֹנָם מְגַלְחִים בְּמִסְפָּרִים. וּמִבְּאֵר גַּם כֵּן בְּבֵית יוֹסֵף (ר"ס קפב) שֶׁלְדַעַת הַרִ"ף וְהַרְמַב"ם וְהָרֵא"ש דְנִקְטִינוּ כּוֹתִינָהוּ, שְׂעָר שֶׁל בֵּית הַשְּׂחִי וּבֵית הָעֵרֶוֶה אֲסוּר לְגַלְחוֹ בְּמִסְפָּרִים כְּעִין תַּעֲר, וּבְשִׂאָר אֵיבָרִים אֶפְלוּ כְּעִין תַּעֲר שְׂרִי, וְלֹא חִיּוּשֵׁינוּ בְּזֶה לֹא

יִלְבַּשׁ גָּבֵר, וְאִם כֵּן בְּזְקוֹן נְמִי שְׂרִי בְּמִסְפָּרִים כְּעִין תַּעֲר, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ יוֹנָה.

וְכֵן כָּתַב הַמְאִירִי (מִכּוֹת פ"ג): יֵשׁ מִחֲמִירִים שֶׁלֹּא לְהַעֲבִיר מִסְפָּרִים כְּעִין תַּעֲר בְּזְקָנָם כָּלֵל, מִמָּה שֶׁאָמַר רַב (נְזִיר נח, א) מִקַּל אָדָם כָּל גּוּפוֹ בְּתַעֲר, וּפְרָשׁוּהָ שֶׁם דְּהִינוּ בְּמִסְפָּרִים כְּעִין תַּעֲר, וְאֵף בְּשִׂאָר אֵיבָרִים, וְהֵרִי הַזְקוֹן אֲצֻלָּם כְּשִׂאָר אֵיבָרִים. אֵף לְדַעַתְנוּ לֹא נֶאֱסַר בְּשִׂאָר אֵיבָרִים אֲלֵא מִשׁוּם סָרֵף עַדִּי אִשָּׁה, וְאִין הָרֵאשׁ וְהַזְקוֹן בְּכָלֵל זֶה, וְאִין לָנוּ לְדַחוּת הַסּוּגִיָּא שְׁבַכְאָן, שֶׁנִּתְבָּאָרוּ בֵּה בְּהִדְיָא חֲמֵשׁ פִּאֻת, שְׁתִּים מִכָּאן וּשְׁתִּים מִכָּאן וְאַחַת מִלְמַטָּה. וְכֵן מִבְּאֵר בְּסִפְר 'יָם שֶׁל שְׁלֵמָה' (יְבֻמוֹת פ"ב ס' טז) שְׂאִין בְּהִסְרַת שְׂעָר הַזְקוֹן מִשׁוּם תַּקוּן נָשִׁים.

וְהֵן אֲמַת, שְׁבִשׁוּ"ת 'צִמַּח צְדָק' מְלִיּוּבָאוּיטְשׁ (י"ד ס' צג) דְּחָה דְּבָרֵי הַרַב 'יָם שֶׁל שְׁלֵמָה', וְהַעֲלָה שֶׁגְלוּחַ הַזְקוֹן חֲמוּר כְּשְׂעָר בֵּית הַשְּׂחִי וּבֵית הָעֵרֶוֶה, וְיֵשׁ בּוֹ מִשׁוּם 'לֹא יִלְבַּשׁ גָּבֵר'. אִוְלָם שׁוֹב הָאָרִיף בְּזֶה הַגְּאוֹן רַבִּי יוֹסֵף יָדִיד הַלּוֹי בְּשׁוּ"ת 'שְׂאִרִית יוֹסֵף' (ח"ב י"ד ס' ח) וְהַרְעִישׁ עַל מָה שֶׁכָּתַב הַגְּאוֹן הַצִּמַּח צְדָק מְלִיּוּבָאוּיטְשׁ הַנ"ל לְאֲסוּר אֵף גְלוּחַ הַזְקוֹן בְּמִסְפָּרִים כְּעִין תַּעֲר, מִשׁוּם לֹא יִלְבַּשׁ גָּבֵר, אֵיף בָּא לְחַלֵּק עַל מְאוּר הַגּוּלָּה מֶרֶן הַקְדוּשׁ, שֶׁהוּא רַבֵּן שֶׁל כָּל בְּנֵי הַגּוּלָּה, בְּרֵאִיוֹת חֲלוּשׁוֹת, וְאֵיף יִרְהִיב עַז רַב אַחֲרוֹן לְבוֹא וּלְחַלֵּק עַל מֶרֶן, וּלְדַחוּת דְּבָרֵינוּ כְּלֵאחֵר יָד, וְמִי לָנוּ גְדוֹל מִרַבֵּנוּ הַרְמַב"א אֲשֶׁר כָּתַב בְּתִשְׁבּוּבָה (ס' מח) שֶׁכָּל הַחוֹלֵק עַל מֶרֶן כְּחוֹלֵק עַל הַשְּׂכִינָה.

וְהַגְּר"י יָדִיד שֶׁם הַפְּלִיא עֲצָה הַגְּדִיל תּוֹשִׁיָּה לְדַחוּת דְּבָרֵי הַרַב 'צִמַּח צְדָק', שֶׁהֵרִי בְּש"ס וּפּוֹסְקִים אָמְרוּ שֶׁעַל גְלוּחַ הַזְקוֹן בְּתַעֲר לֹא חֲמֵשׁ מְלָקִיוֹת, וְלֹא הַזְכִּירוּ שְׁלוּקָה גַּם עַל הַלָּאוּ ד' לֹא יִלְבַּשׁ גָּבֵר, מוֹכַח לְהִדְיָא שֶׁבְּתַגְלַחַת הַזְקוֹן אֵין בּוֹ כָּלֵל מִשׁוּם הַלָּאוּ ד' לֹא יִלְבַּשׁ גָּבֵר, וּבְתוֹף דְּבָרֵינוּ הִבִּיא (בְּעֲמוּד

אלא שפה עירנו בגדאד נהגו באמת כדעת המתירים אפלו לכתחלה, כמו שכתב הרמ"א בהגה, על פי דברי הר"ן בשם הגאונים.

[והדברים מפורשים גם כן בתשובות הגאונים (אוצר הגאונים נזיר נט, א) וז"ל: "ומנהג דכולהו רבנן בשתי ישיבות שלנו מזה מאתים שנה, שמעבירין שער בית השחי ובית הערוה, ואין נמנעים מהן. ולא אסרו אלא בזמנם, שלא היה מנהג הגברים להעביר שער בית השחי ובית הערוה, ולכן היו רואים במי שעושה כן, שנוהג כמנהג הנשים שהן מתקשטות בכף, והיו הגברים מגדלים שער גופם וכו', ולכן היה אסור להם לגלחן. אבל אנשי מקומות אלו בזמן הזה - אין בין הנשים לאנשים הפרש בזה, שכלם מעבירים שער בית השחי ובית הערוה, הלכך הדבר מתר באלו המקומות הטר גמור, ואין בו חשש כל עקר".]

וכתב ברב פעלים, דלכאורה אם נהגו להעביר בסם שהוא יותר תקון נשים, שממשיר את השער לחלוטין, כל שכן שמתר להעבירו בתער. אולם בכל אפן פקפק שלא להשתמש בתער, אלא ימשיכו במנהגם להשירו בסם, ורק מי שיש לו חטטין, והסם צער לו - רשאי להקל. נמצא לדידה יש פתח להקל גם בסם, ואם כך הוא בשער הערוה - כל שכן בזקן.

וכן בשו"ת דברי חיים מצאנז (ח"ב י"ד סי' סב) נשאל באיש שנתלבנו שערות חצי זקנו, והחצי נשאר שחר, והוא בוש ונגלם מזה, האם מתר לו לצבע חצי זקנו הלבן לשחור, וכתב על זה: ותמהני איך עלה על דעתו להתיר אפלו אסור דרבנן, במקום שיכול להסיר חרפתו בנקל על ידי שיגלח זקנו בסם, כמו שנוהגים כן בכל מדינות אשכנז, שאין בזה אסור כלל.

ועל כל פנים בודאי מוכח שאין אסור לא ילבש גבר' בגלוח במספרים כעין תער. ועין

(פו) ראיה מדברי מהרש"ל בספר 'ים של שלמה' הנ"ל שאין בזה משום לא ילבש גבר, וכתב שהיא סברא ישרה וברורה. ומה שכתב הצמח צדק לדחות דברי היש"ש אינו מובן, שהמהרש"ל אמר בזה דברים של טעם ומילי דסברא, והוא דוחה אותם בדברים שאין להם שחר, הפך השכל הישר וכו'. ואלו ראה הגר"י ידיד דברי המאירי הנ"ל - ודאי היה שש לקראתו.

וכן כתב בשו"ת 'קנן תורה' ח"א (ס' טז) שלא נתקבל פסקו של הצמח צדק בזה. וכן כתב בשו"ת 'שרידי אש' ח"ב (סוף סי' פא) שמלבד מה שכתב ה'שדי חמד' על דברי הצמח צדק, שמשמעות דברי הפוסקים אינה כן, עוד יש לומר שגלוח הזקן במספרים כעין תער אינו דומה לגלוח שער בית השחי, ששם הוא קשוט הנשים שרגילות לעשות כן באותן מקומות, לכן אסור לעשותו לגברים, מה שאין כן גלוח הזקן - אינו קשוט נשים שאין להו זקן כלל, לכן לא נאסר בגברים. וכן יש להתלות בדברי תרומת הדשן ובדק הבית ורמ"א שהעידו שכן המנהג לגלח הזקן, ולא אסרו מטעם 'לא ילבש גבר', מוכח דלא חשו לענין זה.

גלוח במשחה - מצד החשש הנ"ל

ועדין יש לעורר, שלכאורה כל דחית הסברא שיש בגלוח הזקן משום 'לא ילבש', מתאים להאמר במכונה דקה, אבל בסם שעוקר השער לגמרי - לכאורה יש לומר שאסור משום 'לא ילבש גבר', דהא כל שדרף הנשים לתקן - יש לאסר משום לא ילבש גבר.

ובתשובת רב פעלים' (ח"ג י"ד סי' יח) נשאל על מה שנהגו בעירו האנשים לגלח שער בית הערוה בסם, אם מתר הדבר גם בתער ממש. וכתב שאף על פי שמרן (י"ד קפב, א) סתם כדעת הרמב"ם, שגם במקום שמעבירין אותו גם האנשים - איסורא מיהא איכא,

וכן העלה בשו"ת יביע אמר (ח"ג יו"ד סי' כה אות ה).

ב. על פי מה שכתב בשו"ת 'בית שערים' (יו"ד סי' רלו), דלא שיף אסור 'ובחקותיהם לא תלכו', אלא בדבר שעושים הגויים משום אמונתם ועבודתם, הא לאו הכי - אין בו משום זה. ולפי זה בגלוח פאות הזקן במספרים כעין תער, שאינו מצד אמונתם, שהרי רב כמריהם מגדלים זקנם, ושוב אין בזה אסור הנ"ל כלל.

ועוד שהיום רב ישראל כמעט מגלחים זקנם במספרים כעין תער, הלכך אין לחוש לאסור זה כלל. וכן כתב החתם סופר (שו"ת החדשות י-ט תשמ"ט, יו"ד סי' ל) שאף שמראש מקדם, שהרגלו האמות שבאירופה לגלח זקנם, המסיר שערותיו נראה כמי שמתדמה להם במלבושיהם, ויש בו אסור משום ובחקותיהם לא תלכו, כל זה היה מאז ומעולם, אף עתה בעוונותינו הרבים קלקלתנו - תקנתנו, שכבר הרגלו רובא דרובא מישראל שבמדינתנו לגלח הזקן, ואם כן אין כאן משום ובחקותיהם לא תלכו. וגם משום לא ילבש גבר אין כאן מהאי טעמא.

דברי שו"ת 'מן השמים' בענין זה

והנה, בשו"ת 'מן השמים' לקדוש רבי יעקב ממרויש (סי' סא, סי' כח במה' מרגליות) שאל שאלת חלום ממתיתתא דרקייעא, אי בהשחתת פאות כעין תער שרי:

"עוד שאלתי על הקפת הראש אם אסרה תורה אפלו במספרים, שהרי לא נאמר השחתה אלא 'לא תקיפו' או אם יש ממש בדברי המתירים שמצאו בתוספתא איתקש ראש לזקן שנאמר בו השחתה ואינו חיב עד שיקיפנו בתער. והשיבו שלא אסרה תורה הקפת הראש אלא שלא יראו ישראל כמשמשי עבודה זרה, וכל המקל בכל חשש של עבודה זרה מקליו לו ימיו וכל המחמיר

עוד בשו"ת אגרות משה (חיו"ד סי' סא) שכתב דעתה נתפשט כעת התר גלוח במספרים כעין תער, וגם בדורות הראשונים היו נוהגים התר בזה, דלא כמו שכתב ה'צמח צדק' לאסר מטעם דהוי תקוני נשים.

ועוד יש לומר, דכהיום שהבחורים הרגילים בגלוח - מצטערים בגדול זקן, ממילא אין בו משום 'לא ילבש גבר', כהיא דשבת (ב). "מגרר אדם גלדי מכה שעל בשרו משום צער, ואם ליפות עצמו אסור" (משום לא ילבש גבר. רש"י). וענין זה, שיש צער בזקן למי שרגיל לגלחו - כן הוא בתשובת יוסף אמוץ (סי' מ) לענין גלוח הזקן בימי הספירה בראש חדש איר, שהביא דברי הרדב"ז (סי' תרפז) המקל להסתפר בימי הספירה בראש חדש איר, ואחד מהסניפים להקל, שכן יש צער בגדול השער למי שרגיל להסתפר, ולא עדיף האי מנהגא ממצות סכה, דקי"ל מצטער פטור מן הסכה. ע"כ. וכתב על זה הרב חיד"א, שהוא דבר בגלילות תורכיה שהגלוח הוא שער הראש בלבד, והדברים קל וחמר בערים האלה שנהגו לספר זקנם במספרים או בסם, שבודאי שגדל צערם מאד, בגדול שער זקנם.

גלוח הזקן - מצד אסור 'בחקותיהם לא תלכו'

עוד טען ריא"ז מרגליות ז"ל, שיש בגלוח הזקן אסור משום 'ובחקותיהם לא תלכו', שכן הוא מנהג גויים.

אף טענה זו יש לדחות מב' פנים:

א. כתב בספר 'משנת חכמים' (לגאון מזאמושטט [סי' מד סק"ב], הובא במנחת חנוך מצוה רסב) שאין אסור 'ובחקותיהם לא תלכו' נוהג אלא באדם המתכונן במעשיו להדיא להתדמות לגויים, ולא דמי לפסיק רישיה שאסור אפלו בדבר שאינו מתכונן, דהכא מעקרא לא נאסר כלל אלא באפן שפונתו להתדמות אליהם.

אולם לכאורה, על מנת לדחות חשש זה - באנו לדברי הפרי חדש (או"ח סי' תסא) דלא חישינן לגזר אסור משום מראית העין מדעתנו. וכבר הבאנו לעיל דברי הריטב"א (מכות כא, א) שכתב "מדת חסידים שלא לגלח במספרים כעין תער מפני חשד הרואים, וכן ראוי לעשות". הרי שלא אסר הדבר בהחלט משום מראית העין, אלא ממדת חסידות. אלמאי דלא גזרינן גזרות משום מראית העין אחר חתימת הש"ס, ובפרט בזמן הזה שנפוץ המנהג של גלוח הזקן במספרים כעין תער גם אצל יראי שמים, ולא נשארו מקום כל כך לחשד.

ועין עוד בפרי חדש (יו"ד סי' פז סק"ז) דהיכא דאיתמר בש"ס למיחש משום מראית העין, איתמר, והיכא דלא איתמר לא איתמר, שאין לנו לחדש גזרות מדעתנו. וכן כתב הפירוש ופלתי (שם סק"ז), שהרי מעשים בכל יום שנותנים יין שהוא אדם מאד לתוך התבשיל, וכי יש לאסרו משום מראית העין שיחשבו שהוא דם? והרבה ירקות דומים במראיתם לשרצים, מעתה צא ואסור אותם באכילה משום מראית העין שלא יטעו לחשב שהם שרצים. ונשתקע הדבר ולא יאמר, שאין לזה שרש וענף. ועין להגר"ח פלאגי בשו"ת חיים ושלום (דף מד, א) שכתב, שאין לנו לבדות חמרות מלבנו, מה שלא נמצא בש"ס ובראשונים, ודינו במה שכבר נמצא כתוב ומפורש בש"ס ובפוסקים לאסור, והבו דלא להוסיף עלה. וכן העלה בשו"ת אגרות משה פיננשטיין (אה"ע סי' יב), דליכא בהכי משום מראית העין.

והעיד בשו"ת פאת שדך (סי' קיא) שהיו מי שהרעישו בשנת תר"צ נגד בחורי ישיבת חברון, על שהיו מגלחים זקנם במספרים כעין תער, נגד רצון ראש הישיבה הגרמ"מ אפשטיין זצ"ל, והגאון הצדיק רבנו יוסף חיים

מאריכין לו ימיו ושנותיו". מוכח דמספרים כעין תער - בפאות אסור משום 'ובחקותיהם', אבל זקן שרי.

אמנם צריך עיון גדול, שכן בתשובה אחרת (סימו לו) סותר את עצמו, ומעיד שהשיבוהו כי במספרים כעין תער חייב על הזקן מן התורה: "ועוד שאלתי על המשחיתים זקנם במספרים אם אסור או אם מתר, כי יש מהחכמים אומרים שלא אסרה תורה כי אם בתער. והשיבו: לא תשחית אמה תורה, בכל דבר שיש בו השחתה, ואל המשחיתים תאמר איה מלככם וצור מעזכם אשר במצוה הקלה לקים אותה שכחתם". ממילא אי אפשר להביא ממנו ראיה.

ומה שבקש ריא"ז מרגליות ז"ל ב'עמודי ארזים' (דס"ז א) להביא ראיה מדבריו הנ"ל לאסור, לכאורה הלא דבריו נגד הש"ס, שהוא הביא לחיוב והש"ס פוטר, ואין להביא ראיה מדבר שהוא נגד הש"ס, דכלל נקוט בדינו 'לא בשמים היא'. ובפרט שיש סתירה בתוך דברי עצמו, כאמור.

ועל כל פנים, אין כאן בענייננו אסור משום 'בחקותיהם' כיון שאינו מכוון להדמות לעכו"ם. ונתן להביא ראיה ברורה שאין אסור מטעם זה, מדברי הריטב"א ודעמיה, שכתב מדת חסידות מפני הרואים, שמע מינה שאין אסור משום 'ובחקותיהם לא תלכו', וכמו שכתבנו לעיל לגבי 'לא ילבש גבר'.

גלוח הזקן - מצד חשד מראית העין

עוד העלה ב'עמודי ארזים' שיש לאסור גלוח במספרים כעין תער משום מראית העין, שהרואה יבוא לחשד שמא מגלח בתער. וכן עוררו בספר יפה ללב (ח"ה סי' קפא סק"ב), ובשו"ת תעלומות לב (ח"ג דף צח ע"ד), ועוד.

1. א בפתח

בזה על הגר"ח"ע גרודזינסקי שהתיר הגלוח במכונה, ודלא כהחפץ חיים ב"ס' לקוטי הלכות שא"ס, וכן היו נוהגים לגלח בה רב ככל בחורי ישיבת 'חברון'.

וכבר העיר בשו"ת בית אבי (ח"ג סי' קיט), שאף שבלקוטי הלכות החמיר מאד בגלוח הזקן, הרי בישיבת ראדין שהיתה בראשותו של החפץ חיים, בחורים רבים מתלמידי הישיבה היו מגלחי זקן במכונה, ומדשתיקי להו רבנו, שמע מינה שאין אסור בדבר, ושגם עתה בזמננו אין להרעיש על המתגלחים במכונה. וכן כתב בספר 'ישיב מלשה' טורצקי (עמוד קיב) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שמכונת גלוח מתרת אם אחר הגלוח השער מרגש כאשר ממשמש בידו נגד דרוך גדול.

ומכל הנ"ל נראה להלכה שמכונת הגלוח הידנית - אין דינה אלא כמספרים כעין תער, ומתיר להתגלח בה, לדעת מרן שהתיר להתגלח במספרים כעין תער.

והנה בשו"ת 'חבלים בנעימים' (ח"ד יו"ד סי' כז) נשאל בדיון זה, והעלה לאסור לגלח במכונת גלוח חשמלית, מפני שהיא מגלחת כמו תער ממש. וכן העלה בשו"ת בית אב חמישאה (יו"ד סי' רלב), ודחה דברי הרב השואל שצ"ד להתיר. וכן בשו"ת שבט הלוי ח"ד (סי' צו) כתב שהגלוח במכונת גלוח חשמלית, שחותף השער סמוך לבשר ממש, דינו כתער ממש מן התורה, והוסיף, וכבר היה לי משא ומתן בהלכה זאת עם הגאון ה'חזון איש', והיה פשוט בעיניו לאסור, מעקר הדיו, מהטעם הנ"ל. ולכן הירא את דבר ה' ירחיק עצמו מאד מגלוח במכונות אלו כמו מן התער. גם בשו"ת מנחת יצחק ח"ד (סי' קיג) כתב לפקפק בכלל על מכונות הגלוח הפועלות על ידי חשמל, אם יש להם דין מספרים כעין תער, כיון שהן חותכות השער כמו בתער ממש. והביא (בסוף הסימן) ששאלו

זוננפלד השתיק את הרעש, יקם סערה לדממה ויחשו גליהם.

ומסים מרן זיע"א: "וגם אנו נאמר שאין לנו להתחכם על דברי הפוסקים המפרסמים ודברי מרן בשו"ע, והלואי שנלך תמיד על פי שורת הדיו. בשגם חמרא זו יצא שכרה בהפסדה, לרובא דרובא מן הבחורים אשר עוד לא מצאו בת זוג, והבנות לא יבינו לעת עתה בשום אפן כי המגדל זקנו הוא איש ירא שמים שמתנהג על פי סתרי תורה, אלא רק יחשבוהו לפתי וסכל ח"ו, מכיון שכבר פשט התרו, ויש בזה בטול פריה ורביה, ועוד אסורים מובנים. ואף על פי שהבת קול אומרת בת פלוני לפלוני, על כל פנים צריך השתדלות למצא חן בעיני הנשים, ואף הנשואים אם יש חשש מחלקת בבית על ידי גדול הזקן, אין להחמיר, שיצא שכרו בהפסדו, והחכם עיניו בראשו לכלכל דבריו במשפט. ומי שיוכל לגדל זקנו בנקל - תבוא עליו ברכה, אבל ברב בני אדם המקלים יש להם על מה שייסמכו.

דעות פוסקי זמננו לענין מכונת גלוח חשמלית
עתה, נפנה לחקור מה דינה של מכונת גלוח חשמלית, האם דינה כתער או שמא דינה כמספרים.

כתב החפץ חיים בספרו 'לקוטי הלכות' (מכות פ"ג ע"ו משפט אות ז): ה'משינקע' (מכונת גלוח) החדשה שמסתפרים בה ולא נשאר מאומה משער הזקן, המסתפר בה את זקנו, עובר על מה שכתוב בתורה ופאת זקנם לא יגלחו, ושומר נפשו ירחק מזה מאד.

אולם בספר 'תשובות ונהגות' להגר"מ שטרנבוף שליט"א (ח"א סי' תנט) אחר שהביא דברי החפץ חיים, כתב ששמע שהגאון רבי חיים עוזר גרודזינסקי זצ"ל מוילנא התיר הגלוח במכונה. וכן כתב בספר 'הליכות שלמה' (הל' תפלה עמוד יא), שהעולם סומכים

את פי הגאון החזון איש, והשיב לאסר, ושכבר עשה נסיון במכונות גלוח אלה, שלכלך ידיו בדיו, וגלח שם במכונה, ונעשה נקי במקומות שונים, ומוכח שהסכין נוגעת בבשר והוי כתער, ויש לאסר בכלם.

אך הרה"ג רבי יצחק ברדא נר"ו בשו"ת 'יצחק ירנן' (ח"א כרך ב סי' ו) כתב, שברר הדבר אצל חשמלאים מסמכים יראי שמים, ולדעתם העבדה שגלוח המכונה מחק הדיו, הם החשמל גרם לזאת, ואינו נובע מחדודי הסכין שבתוך המכונה.

עוד כתב הגר"י ברדא, שביחס לדעת ה'חזון איש' - נראה שאין להחליט לאסר בכל המכונות, וכבר שמענו מפי עד נאמן שהראו לו לה'חזון איש' מכונת גלוח מדגם 'רמינגטון' (Remington) ואסר, ושוב הראו לו מכונת גלוח מדגם 'פיליפס' (Philips), והורה להתר.

ולמסקנה - הורה הרב 'יצחק ירנן' להלכה שלא להחמיר בכל מכונות הגלוח, אלא יש להזהר במכונת בראון (Braun), רונסון (Ronson) וסניו (Sanyo) שלא להדק המכונות אל עור הפנים, ותו לא, ובמכונות חשמליות מדגם 'פיליפס' או 'רמינגטון' ו'שיק' (Schick) - מתר אפלו להדק המכונה על עור הפנים ואין בהן שום חשש. ולא כמו שחשבו רבים שהאסור במכונות גלוח חשמליות ברור, אלא אדרבה ההתר ברור יותר. והחמרות במכונות אלו מביאות לידי קולא, כי הן רבים עתה עמי הארץ שיאמרו אם גם במכונות אלו יש אסור תורה, בואו ונגלח בתער, דזילא להו ושכיחא להו.

וחזר להבהיר במכתב מיום ט' חשוון תשנ"ט, אודות מכונת גלוח מדגם 'פיליפס' החדשות, שהוסיפו עוד חלק חד יותר (סכין כפול), והשער שחודר מבעד לנקבים של הרשת נמשך ונקצץ, וכתב שנראה להתיר לגלח גם במכונות אלו, מפני ששניהם גורמים לגלוח, והוי ליה כמספרים כעין תער שמתרים לדעת מרו, שהרי גם המספרים כעין תער נוגעים בעור הפנים ובכל זאת מתר. וגם יש לומר דהוי כמלקט ורהיטני שמתר.

גם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל הורה להתיר אף במכונות גלוח החשמליות. ואפלו אם על ידי הגלוח במכונות אלו יהיו הפנים חלקות כמו בתער, לית לן בה, כיון שהגלוח נעשה במכונת מספרים כעין תער. וכו' העיד בשמו תלמידו הרה"ג רבי גדעון בן משה נר"ו. שאחר שישב על מדוכה זו בעיון יחד עם תלמידיו בישיבה העלה להתיר.

סברות מחדשות שנאמרו בזה

והנה במאמרו של הרב שבתי הכהן רפפורט הי"ו, המופיע בקבץ 'תחומין', הסתמך להתיר מכונת גלוח, אפלו אם יוכח שהסכנים נוגעים בבשר, על פי יסודו של רבי יעקב צבי מקלנבורג אב"ד קניגסברג בספרו ה'כתב והקבלה' בגדר השחתה בתער. מקבל להבין שענין 'השחתה' הוא עקירת השערה משרשה, וכן בתוספות (נזיר מ, ב) כתבו שהתער עוקרו משרשו לגמרי, ובזהר (תזריע דף מט, א) אמאי כתיב בתער ולא במספרים, אלא משום דבתער יתעבר שער א משרשו. אמנם - מעיר ה'כתב והקבלה' - לכאורה הנסיון אינו מאמתו, כי עינינו הרואות שהתער אינו

ז. החלוק בין סוגי המכונות מבאר לפה בקבץ 'החשמל בהלכה' פרק י': הדגמים 'פיליפס', 'שיק', 'רמינגטון' ודומיהן [מכונות הגלוח הקלאסיות] - החתוך במכונות אלו נעשה על ידי ראש, שחלקו הפנימי נע במהדק לחלקו החיצון, והשער החודר מבעד לנקבי המכסה ונקצץ בגזיזה, כך שאין השחתה בעקרי השערות ובשרשו כמו בתער. בדגמים החדשים 'בראון' ו'רונסון' מצויה רשת מנקבת מפלדה, ולהבים פנימיים נעים תחתיה, הרשת דוקקה ביותר וגמישה מאד, כך שנתן להדקה לפי תנוי הפנים ולגרם לגזיזה קרוב ביותר לעור, תוצאת הגלוח נראית בהחלקת הפנים היטב כעין התער.

מטעם שאין שמו תער, הינו משום שכתבו לפירוש בעקר הלמוד, איך אנו למדים תער, לפי שמספרים אינם בכלל דאין משחיתים, אבל לאחר שכבר למדנו שיש דין תער דוקא - אם כן יש להתיר מספרים גם באפן שמשחיתים, וצריך לומר שבשעת מתן תורה לא היה סוג מספרים שמשחיתים מלבד תער, ושוב לא ישתנה הדין גם לאחר שנתחדש כלי גלוח משחית בדומה לתער, אלא שיש לו צורת מספרים, מאחר שעמדנו על פונת התורה שאין האסור אלא בכלי ששמו תער דוקא.

אמנם, העיר מרן זיע"א על דבריו, דאטו תער כתיב באורייתא? כל גלוח שיש בו השחתה אסרה תורה [בשונה מתגלחת נזיר דבעי תער]. ושאני מספרים כעין תער שאין בהם השחתה, שאינו נוטל השער מעקרו ושרשו. וכמו שכתבו התוספות (נזיר מ ב), הא אם יש בהם השחתה אסור, וכן תפסו כל האחרונים. וגם כותב המאמר עצמו מסתיג מדבריו, שאינם אלא בגדר משא ומתן בהלכה אבל למעשה בודאי צריך להחמיר כדעת הפוסקים.

עוד מדברי פוסקי זמננו

בהגהות 'הר צבי' (נדפסו בסוף טור 'אל המקורות' יו"ד סי' קפא) להגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל, דן ביחס למכונות הגלוח החשמליות, אם דינם כמספרים כעין תער, וכתב להתיר כיון שעצם הסכין של המכונה אינו נוגע ולא פוגע בעור הפנים, מפני שיש הפסק דק של הרשת ביניהם, לא הוי אלא כעין תער, ושרי.

לבר מן דין, מצא הגאון הנ"ל מקום עיון, כיון שהגלוח אינו נעשה בכח האדם אלא בכח החשמל, יש לדון שכלפי המגלח אין

מגלח השער מעקרו. אלא על כרחי משמעות ההשחתה הנעשית על ידי התער, כמו שכתב רנ"ו, הינו שבהעברה אחת על עור הפנים נלקח חלק גדול מן הזקן, והמכלה דבר בבת אחת - נקרא השחתה. ולפי זה טעם התר המספרים כעין תער, מפני שאינו מסגלות לטל שערות הזקן הרבה בבת אחת, כי יכלת חתוכו מגבלת לשטח שבין הלהבים. ולכן העלה שבמכונות גלוח, אפלו יש בהן יכלת לחתך השערה מעקרה, גדין אין פעלתו בגדר השחתה עקב מגבלת כמות השער שנתן לחתך על ידו. ולכן רב מכונות הגלוח הידועות שאינו יכולות לטל את הזקן באבחה אחת - נחשבות 'מספרים' כעין תער' ומתרות בגלוח.

כמוכן שקשה להסתמך להלכה על באורו של 'הכתב והקבלה' ביסוד משמעות 'השחתה', שאינו כפי שבארו הפוסקים, וכמו שהזכיר הוא בעצמו. [ובפרט שמעצם דברי הגמרא מוכח דלא כן, דמלקט ורהיטני חשיב בגמרא (מכות כא, א) 'השחתה', ומתר מפני שאינו גלוח. ובודאי אין לכלים אלו את סגלת התער על פי באור הכתב והקבלה, אלא רק במה שעוקר את השער משרשו חשיב השחתה].

עוד מצינו מרן זיע"א לספר 'החשמל כהלכה' (פרק י) שם מובאת תמצית מאמרו של הרב אליהו ויספיש (קול הישיבה גליון מס' 1) להתיר מכונת גלוח המשחיתה כנ"ל, שהביא לדיק לשון הגמרא "הא כיצד? גלוח שיש בו השחתה, הוי אומר: זה תער" דהינו שתנאי 'גלוח שיש בו השחתה' אינו הקובע העקרי בדין זה, אלא נועד בעקרו לגלות את שם כלי הגלוח שאסרה בו תורה להשחתת הזקן, והוא התער. ומה שכתבו המפרשים בטעם התר מספרים, לפי שאינם משחיתים, ולא

ח. הפונה לר' נפתלי הרץ ויזל, כותב ה'באור' על חמש ויקרא, עין 'אוצרות הפתב והקבלה' להגר"מ צוריאלי שליט"א עמ' שצט.

את המכונה לעור הפנים, כאשר הורה הגרצ"פ פראנק.

אולם הרה"ג רבי שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל במאמרו הנדפס בקבץ נעם (חלק יח עמוד רכט) הביא הוראת מר דודו הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל, שאם אינו מהדק המכונה על עור הפנים בשעת הגלוח אינו משחית שער הזקן לגמרי, ואפלו אם שלא בכונה יהדק המכונה קצת וישחית שער הזקן הוי דבר שאינו מתכוון, ולא פסיק רישיה, ומתא. וכתב לפקפק בזה, ובפרט שכמעט אי אפשר לצמצם ידיו שלא להדק, והוא קרוב לפסיק רישיה.

אכן, העיר על זה מרן זיע"א, שאין בזה הכרח לאסור, שכן מצינו בפוסקים שגם כאשר קרוב להיות מצב האסור באינו מתכוון, כל עוד אינו ודאי - לא חשיב פסיק רישיה. וכמו שכתב בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' לג): אימור דשמעת ליה דמודה רבי שמעון בפסיק רישיה ממש בודאי, אבל בודמי לפסיק רישיה לא אסר. וכיוצא בזה כתב המאירי (שבת פא, ב) מתא לקנח בחרס בשבת, ואף על פי שהוא קרוב להשיר שער, דבר שאינו מתכוון מתא. וכן כתב עוד (שבת קי, ב) גבי שתית כוס של עקרין, שאין לחוש מצד אסור סרוס, אם אינו מתכוון. ואם תאמר הא הוי פסיק רישיה, "שמא אין כאן פסיק רישיה שקצת בני אדם שותים ואין נעקרין", וכן כתב הריטב"א (כתבות ה ב) שכל שאפשר שלא יעשה אסור אפלו בצד רחוק לא חשיב פסיק רישיה, כי הלשון פסיק רישיה ולא ימות' מדרך פה. וכן כתב בחדושי הריטב"א (יומא לד ב) שכל שאפשר בשום צד שיהיה בלי מלאכה לא חשיב פסיק רישיה. ממילא הכי נמי כשאינו מהדק, וחושב להשאיר עליו שרש השער של הזקן, הוי ליה דבר שאינו מתכוון ומתא.

וכן הגרי"צ ברנפלד זצ"ל אבדק"ק חוג חתם סופר, בספרו 'סופר המלך' (עמ' כו) בחן דגממים

זה נחשב אלא גרמא (ונפק"מ לפאות הראש שאסור במספרים כעין תער, ומטעם גרמא יהי שרי), ואינו בכלל 'לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך', שאין זה אלא כשנעשה בידיים ממש. ושוב דחה, שמכיון שאינו מניח את המכונה על פניו בלבד, אלא כל זמן הגלוח הוא מצדד המכונה בידו ומכוון אותה שתגלח כראוי, ואין המכונה אלא כגרזן ביד החוצב בו, חשיב עושה בידיים, ואין לצדד בזה דין גרמא.

והגאון רבי יעקב ברייש אב"ד ציריך (שו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' ט) נשאל בנדון דידן, וכתב שהנה אף החרדים נוהגים התר לגלח במכונת גלוח חשמלית, מפני שעל הסכין יש רשת דקה, והיא נחה, ורק הסכין שעל הרשת נע במהירות רבה, ועל ידי שהשער נכנס בתוך הרשת והסכין עוברת על גביו, נעשה הגלוח באופן דהוי ממש מספרים כעין תער שמתא, שכן הגלוח נעשה בחלק העליון, ואין לחשש כלל פו יעשה הכל עם חלק התחתון. וזהו ההתר שהעולם נוהגים בו, וגם החרדים נוהגים פו למעשה. והביא דברי הגהות "הר צבי" על הטור יו"ד הנ"ל להתיר, והוסיף תכו מכתב שכתב לו הגאון רבי צבי פסח פראנק, מיום "ח תמוז תשי"ב: לאחרונה הוכאו לפני מכונות גלוח משכללות הפועלות על ידי חשמל, וראיתי שהמתגלחים בהן נעשה עור פניהם חלק לגמרי, ולפי זה מכונה זו שהנסיין הורה שמגלחת למשעי יש לדון דהוי תער ממש, ולכן אני אומר לכל שואל שיזהר שלא להדק המכונה על עור הפנים, פו יבא לגלוח ממש, ומכל מקום כשאינו מהדק כל פו אז אינו בגדר פסיק רישיה, ושרי.

ובסוף דברי ה'חלקת' יעקב העלה להלכה ולמעשה כמנהג החרדים להשתמש במכונת "שיק" או "רמינגטון", שנקבי הרשת קטנים מאד, ולמתח עור הפנים שאז אינו נדחק לנקבי הרשת, וגם להזהר שלא להדק היטב

להתיר בזה בשם הגאון רבי משה פיינשטיין, אף אינו מאמין שכן יצא מפי הגאון. גם בקונטרס 'גלוח הזקן' שכתב הרה"ג רבי בן ציון יעקב הלוי ואזנר, הביא שיש שנסמכו על הוראת הגאון רבי משה פיינשטיין להתיר בזה, ואפלו אם אמת נכון הדבר, נראה שמעולם לא התיר רק שבמכונות שבימיו שהיו משירים מקצת שער, ולא במכונות של ימינו שמותירות את הפנים חלקות ממש כעין תער. אולם יתכן מאד שהתיר אף במכונת גלוח חשמלית של ימינו, על פי הסברא שכתב הגרש"ז אוירבך הנ"ל.

ושוב נדפס ספר "מגד גבעות עולם", מאת הרה"ג מיכל זלמן שורקין, תלמידו של הגר"מ פיינשטיין, ושם (עמוד צה) כתב בשמו נמוק אחר להתיר הגלוח אף במכונות החדישות: משום שאפן הגלוח במכונות אלו בשיטת טחינת וכתישת השער, ולא חתוכו, ולא נאסר הגלוח אלא בתער שחותף השער מעקרו וכו'. ושם (עמוד צו) כתב שפעם נשאל הגר"מ פיינשטיין, מתלמיד חכם אחד, אם יש צד להחמיר במכונות גלוח החדישות, שלא כפי ההתיר שלו, וענה לו, שהוא כמו אותו הצד להחמיר שלא לחתף חלות בשבת משום קוצר...

והוסיף, שהגר"מ פיינשטיין לא רצה לכתב בספרו את ההתיר בגלוח המכונות הנ"ל, מטעם שאף שאין כאן אסור השחתה, מפל מקום צורת היהודי היא לגדל זקן.

מסקנא דדינא

יסים בזה מרן מופת הדור זיע"א: **מסקנא דדינא כל איש שיכול לגדל זקנו או לתקנו במספרים שלא כעין תער, תבוא עליו ברכה, אבל אלו שאינם יכולים, הן מפני סבות של**

שונים של מכונות גלוח, ואף הוא העלה אודות המכונה מדגם "שיק", שהיא דגמת המכונות גלוח הנפוצות, שיש בהן ב' חלקים, העליון והתחתון, ואין אחד מהן חותף לבדו, אלא רק כאשר יפגשו יחדו, חותכים השער שבין שניהם, ממילא הוי ממש כעין מספרים, וכל שמתר להשתמש במספרים כעין תער מתר להשתמש במכונה זו. גם בירחון "הפרדס" (סיון תשיב ס' ז) במאמרו של הרה"ג שלמה יצחק לוי, כתב, שכל שפעלת הגלוח נעשית כעין מספרים, אין לאסור לגלוח הזקן במכונת גלוח חשמלית, ושם (שנה לה חוברת י ס' צא) כתב שגם הגאון חזון איש התבטא בזו הלשון "שלידחק המכונה בעור הפנים בודאי אסור". וכן התיר בשו"ת דברי יציב (יו"ד ס' סא) הואיל והחלק התחתון (הצמוד לפנים) אינו עושה כלום, שהוא רק לשמר על עור הפנים, וכל פעלת הגלוח היא מהסכין שמתנועע וחותף, ואינו נוגע בעור כלל, שיש הפסק מהתחתון, ממילא אין בזה כלל השחתה.

והגאון רבי שלמה זלמן אויערבך בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב ס' צז אות ו) כתב סברא להקל בזה, שבאמת יש חלוק גדול בין מכונת גלוח לתער, שהתער מוריד ממש את כל השער הבולט מהבשר עם השרש, ואילו במכונת גלוח מכרח להשאיר שם משהו, ומה שראה חלק כמו בתער, הוא משום שדרך מכונת הגלוח להוציא לחוץ חלק מן השער הטמון בעור הבשר, שאפשר לקרותו שרש, ומאותו השער נשאר מקצת בשעת הגלוח, אלא שאחר כך הוא חוזר ונכנס לתוף עור הבשר, ולכן נראה עור הבשר חלק ממש כמו בתער. ושפתים ישק.

ועין להרה"ג רב משה שטרן, במכתב הנדפס בספר הדרת פנים זקן (עמוד כג), שמפרסם

ט. ועין מנחת שלמה הנ"ל, שלא כתב התר מלח סברא זו, אלא לאחר שעמד על המציאות הנ"ל, נסתפק אי אזלינו בתר שעת גלוח, ובאותה שעה היה חלק מהשערה בחוץ, ואין זה השחתה, או בתר לבסוף שנכנסת השערה פנימה, ונעשה חלק כמו בתער, אזי חשיב גלוח שיש בו השחתה, וסיים: "ולכן איני יודע להורות בזה לא להתיר ולא לאסור".

פּרנסה, הן מפני שעלול לגרם הדבר לעורר מחלוקת בבית, ומגלחים זקנים במכונת גליוח חשמלית, יש להם על מה שיסמכו, ובלבד שיזהרו שלא להדק את המכונה אל עור הפנים, כדי שלא יעקר השער משרשו. והמזהיר והנזהר ירבה שלומם בנהר.

תוספת על הנ"ל

בקבץ תורני 'תחומין' כרך כ"ב, דן הרב ישראל רוזן ז"ל בכשרות מכונות גליוח, ומסיק כי אמת המדה המקבלת בין פוסקי זמננו לגבי רמת קרבת החתוף לשרש השערה, לדעתו אינה ההבחנה הקובעת בין 'תער' למספרים כעין תער, וגם אם המספרים משחיתות לחלוטין את השערה משרשה, כל עוד נעשה הדבר באופן של 'מספרים', הינו שתי מתכות שנופגשות זו בזו ונוצר חתוף, מתר הדבר, ואם הסכינים חותכים ללא עזרת דבר אחר, נחשב כתער. שכן לא התוצאה היא העושה את ההבדל, אלא טכניקת החתוף.

ולכן לדעתו, המבחן של מכונות הגליוח הוא האם הסכינים יכולים לחתך את השערה ללא עזרת הרכיב התחתון הצמוד לעור. במכון 'צמת' בחנו את הענין על ידי תצפיות ובדיקות, ומסקנה העולה, שהמכונות הישנות יותר (מדגם 6000 ומטה) אינן יכולות כלל לחתך את השערות ללא החלק התחתון, לעמת החדישות יותר (מעל דגם 6000) שמספר שערות נחתכו גם ללא המגן התחתון.

ובהתחשב בכך, הוא מתעמת עם תפיסה מקבלת האומרת כי מכונות בעלות 'סכינים כפולים' - מנגנון הקרוי 'ליפט אנד קאט' (lift & cut) בעייתיות יותר מבחינה הלכתית, שכן מנגנון זה מותח את השערה כלפי חוץ, ובה בעת נחתכת, ושוב חוזרת לעמקי העור, וזאת על מנת לקבל תוצאה חלקה יותר. דעות אלו ראו בפעולה זו השחתה ממש כתער.

י. והבהיר עוד את דעתו בקבץ 'בית הלל' גליון י"ד.

על תפיסה זו תמה הרב רוזן: בכל המכונות (בין בעלות הסכינים הכפולים ובין שלא) התוצאה 'חלקה' מכדי לחוש בידי את שרשי השערות, אזי מאן מפיס שההבדל בין סכין כפול לסכין רגיל, הוא ההבדל בין 'תער' למספרים כעין תער? ולדעתו - אדרבה, מנגנון זה, המשתף עזרים אחרים בתהליך החתוף, מדמה יותר את הגליוח לטכניקת 'מספרים', מאשר טכניקת 'תער', וגם אם 'הפסדנו' שהשערה חתוכה עמק יותר, 'הרוחנו' שאפן הגליוח תואם יותר למספרים מאשר לתער, והבחנה זו היא הקובעת לנדוננו.

כמה שורות לסיים...

לסיים ראוי לזכר כי מצד 'מדת חסידות', בודאי יש מקום להחמיר, בפרט שענין הזקן - שרשו גבוה וקדוש מאד, וידוע שהיה ה'בבא סאלי' זיע"א מזהיר בזה הרבה פעמים, ואמר שמי שלא נוגע בזקנו כלל ועקר, מבטח שחצי מעוונותיו ימחלו, וכך היה מתבטא בבטויים והפגלות גדולות. בפרט בדור פרוץ כמו שלנו, הזקן משמש מגן וצנה מפני היצר הרע, יהודי או בחור עטור זקן - מרגיש מגבל מלעשות כל שלבו חפץ, הוא מכרח לכבד את תדמיתו ומראהו. ולכן מי שאפשר לו לגדל זקן - אשריו ואשרי חלקו.

אכן מי שקשה לו הדבר, בודאי שעדיף לפחות להתגלח ב'מכונת תספורת' שמשאירה זיפים הנתנים להרגשה. ומי שמסתפר במכונת גליוח - מעקר הדין הדבר מתר, וכן הוא מנהג העולם, ויש לו על מה לסמוך פעקר ההלכה, ובלבד שלא יהדק את המכונה לעור הפנים כנזכר לעיל.

ה' יזכנו לעבדו בלבב שלם ובנפש חפצה, ולעשות רצוננו כרצונו כל הימים, ונזכה לביאת גואל צדק ולגאולה השלמה במהרה בימינו אמן.

בשורה טובה לאנשי התורה ולומדיה

בסיעתא דשמיא יצא לאור עולם סדרת הספרים

"אשיחה בחקיד"

על פרשיות השבוע באגדה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בחקיד באגדה ובהלכה

מהרב אורן נזרית שליט"א

ערוכים מתוך שנתיים של שיעורים שבועיים

שהופצו בדיסקים "אשיחה בחקיד" א,ב,ג

הספרים מעוטרים בהסכמות גדולי הדור

השיחות והשיעורים מלאים בדרכים

לקנייני תורה ועבודת ה'

משולבים בסיפורים

על גדולי ישראל ודרך עבודתם

וכעת מבקשים לזכות את הציבור הקדוש

לסייע ולהיות שותף

להשלים את סדרת הספרים לזיכוי הרבים

וזכות לימוד התורה וזיכוי הרבים תגן בעדכם

ניתן להקדיש פרשיות

לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב

